

НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

ХАРКІВ

ЛІТЕРАТУРА, НАУКА Й МИСТЕЦТВО

* Бібліотека Жовтневої Революції. Держвидав видає до роковин Жовтневої Революції бібліотеку. Зміст бібліотеки: історичні нариса й мемуари про Жовтневу Революцію СРСР та УСРР. У бібліотеку входять праці Джон Ріда, Яковлева, Б.-ш, Д. Лебедя, Шліхтера, Мотузько, Солов'яова та інших авторів.

* Видання до 20 роковин 1905 року. До 20 роковин 1905 року буде видруковано збірник за редакцією т. Шліхтера „Україна в 1905 р.“, другий збірник: статті Каменева про 1905 рік, Хоткевича „Мемуари сторінки життя“, Шліхтера „Страйк на південних залізницях“, Христюка „Революція 1905 р. на Україні“. Петропавловського „1905 рік“ і Мірза Авакянц „Селянські рухи 1905—7 р.р.“.

* Обмін періодичними виданнями. Академія Наук одержала листа від слов'янської секції бібліотеки конгреса у Вашингтоні про обмін періодичними виданнями.

* Чужоземні наукові організації. До зв'язку з У. А. Н. Українська Академія Наук весь час одержує листи від низки наукових організацій Західньої Європи та Америки що до встановлення тісного зв'язку з нею.

* Журнал „Шлях до здоров'я“. Наркомздоров'я приступив до видання щомісячного популярного санітарно-гігієнічного журналу „Шлях до здоров'я“. Журнал ставить своїм завданням популяризувати й розповсюджувати санітарно-гігієнічні знання серед робітників і селян і культивувати новий побут, оснований на принципах радянської медицини. До участі запрошується робітників медицини й освіти. Журнал видається двома мовами українською й російською.

* Всеукраїнська нарада політосвіти робітників. Наркомосом ухвалено у вересні цього року скласти широкую всеукраїнську нараду робітників політосвіти, на якій буде вирішено низку практичних та методологічних справ що до постановки політосвіти на Україні.

* Українські архіви на Кавказі. За часів громадянської війни підчас часткової евакуації України, багато архівних історичних матеріалів, що мають для історії революції на Україні великий інтерес, було вивезено до Закавказзя й нині ці матеріали знаходяться в Грузії. Бажаючи об'єднати ці матеріали з тим архівним матеріалом, що зкупчено в Укрцентрархіві, Президія ВУЦВК'у доручила зав. Укцентрархівом т. Тьочіну вив'язити це питання на місці. Одночасно Президія ВУЦВК'у звернулася до ЦВК'у СРСР з проханням допомогти в справі розшукування та повернення цих матеріалів до Харкова.

* Передача УСРР архівних матеріалів. Президія ВЦВК заслухала прохання Всеукраїнського ЦВК про повернення українській республіці архівних матеріалів, що є зовні УСРР і мають для України історичне значіння.

До цього прохання приєднується й Центрархів, який вважає за можливе передати Україні архівні матеріали, що зібрано при діяльності місцевих установ на території сучасної української республіки й вивезено відтіль різного часу на збереження в центральних архівах, музеях і бібліотеках.

Президія ВУЦВК'у, обміркувавши це, ухвалила утворити спеціальну комісію з'ясувати ту частину архівних матеріалів, якою заінтересовані наукові установи України і які без шкоди для інших республік може бути передано з центральних архівів до українських. До складу комісії ввійшли представники Центрархіву РСФРР і УСРР і представник Головнауки.

* Держтеатр ім. І. Франка в наступному сезоні. Держтеатр ім. І. Франка вступає в 6-й рік свого існування. В Харкові це буде 3-й його сезон.

Склад труп, театра залишається той, що був і раніш, за винятком кількох нових акторів, що вступили не що - давно. Ці актори: Віктор Петіпа (рос. драма), Мар'яненко (Березіль), Петляшенко й Горленко (укр. драма), Рутковська (моск театр Революції), Попів (театр ім. Вахтангова), Іванів („Червоний факел“) і 5 режиса-лаборантів, що закінчили

в цьому році муз.-драм. і-т ім. М. Лисенка в Києві.

Постійні режисери театру Г. П. Юра й Б. С. Глаголін.

Ними намічені до постановки такі п'єси. Глаголін поставитиме: „Пухкий пиріг“ — комедія Б. Ромашова, „Злотопуз“ („Золотые внутренности“) — Кромелінка, „Фабрика м'ясних консервів“ — Стабового і „Мандат“ — Ердмана.

Режисер Юра поставе 2 нових п'єси М. Куліша „Комуна в степах“ — драма та „Так загинув Гуска“ — сучасна комедія, „Енеїда“ — з текстом Остапа Вишні й „Камінний господар“ — Л. Українки.

Крім цих, відбудеться 3 ювілейних вистави, присвячені подіям 1905 року, повстанню декабристів та пам'яті Т. Г. Шевченка. П'єси на ці вистави одбере спеціальна комісія.

На окремі постановки запрошено режисера театру МГРПС В. К. Татищева. Він поставитиме п'єсу „Свято Йоргена“, переробка романа Бергстедта той-ж назви, Г. Юрою. Дав згоду зробити одну постановку і взяти в ній участь відомий артист кіно й драми В. В. Максимов. Під його режисурою піде трагедія Шілера „Змова Фієска в Генуї“.

З п'єс торішнього сезону підуть в новому складі „Полум'ярі“, „97“ і „Вій“ з новим текстом Остапа Вишні.

На художників до праці в театрі закликає А. Петрицького та М. Драка. Хореографічну частину доручено Вігільову. Окремі постановки дасть Борис Плетньов.

Робота в театрі розпочалася ще з 15-го серпня. Режисер Б. С. Глаголін працює над постановкою комедії В. Ромашова „Пухкий пиріг“. Художнє оформлення до п'єси пише художник А. Петрицький. Робота йде повним темпом.

Що до майбутнього літнього періоду, то вже тепер складено угоду з кол. театром „Комедія“ в Москві про обмін театрами. Таким чином, з 1 квітня театр кол. „Комедія“ приїде в держдраму на гастролі, а франківці вийдуть гастролювати в Москву. Г. Юра, йде

також до Берліну, Відня, Праги й з'ясує справу з можливістю подорожі театру за кордон.

Цим не закінчується праця франківців. При їх безпосередній участі йде організація театру на Донбасі з постійною базою в Артемівську. Театр виділив з свого складу для цієї мети 20 акторів і режисерів — Семдора, Юрського та Терниченка. Протягом сезону провадитиметься обмін акторами, п'єсами й т. інш.

* Саксаганський — народний артист. На засіданні від 16 серпня, колегія Наркомосу при уділї артистові Саксаганському (О. К. Тобилевичеві) назву народного артиста.

* Державна опера. При державній опері намічено утворити студію для виховання співаків для укр. опери з новою театр. школою. На викладачів буде запрошено відомих співаків та педагогів. Інститут „статистів“ гадають скасувати зовсім, а всі вистави обслуговувати силами студійців.

* „Масовий спів“. По замовненню Укрсельметолкому композитори П. Козицький та К. Богуславський закінчили й здали спільну роботу „Масовий спів“. Книжка має теоретичну частину й музичну (72 пісні).

* Концерт т-ва ім. Леонтовича. 16-го серпня, у м. Полтаві, в 1-му держтеатрі відбувся концерт старої і сучасної укр. музики, улаштований харк. філією т-ва ім. Леонтовича. В концерті взяли участь члени т-ва композитор Богуславський, композитор Берндт, співаки: Главінська, Кузьминська і проф. Максимієн. Концерт користувався у слухачів значним успіхом.

* Книжки з теорії музики. ДВУ почало друкувати низку книжок з теорії музики. Наприкінці цього місяця буде випущено підручник музичної теорії та гармонії. Друкуються також книжки: „Будова музичної мови“ (виклад системи Б. Яворського) та Г. Галь „Читання партитур“ в перекладі з німецької мови Д. Загула.

КИЇВ

ПАМ'ЯТІ РЕВОЛЮЦІЇ

* Київський музей революції. Істпарт при київському губкомі закінчує роботу організації київського музею революції. Програма музею — охонити революційний рух 17 — 18 віку, починаючи з козацьких заколотів на Україні йкінчаючи Жовтневою революцією. До ювілейного повстання декабристів київський революційний музей організує виставку, до якої ввійде французька революція, 1812 рік, Росія й Україна 20-х років, повстання Чернігівського полку, й інші.

* Пам'ятник жертвам революції 1905 р. Комісія для переведення святкування 20-х роковин революції 1905 року постановила збудувати в Києві пам'ятника жертвам революції 1905 року, а також прибити низку пам'ятних дощечок на історичних будинках, а саме: на будинкові колишньої думи, саперних касарнях, а також на будинкові політехнічного інституту, де відбулося перше засідання першої ради робітничих депутатів 1905 року.

* Видання, присвячені 1905 р. До двадцятиріччя революції 1905 р., що від-

будеться у грудні, в Києві буде видано науковий збірник з дослідями про характер революції. Збірник матиме 15-18 аркуш. друку. Крім того, буде видано брошуру споминів робітників та селян про 1905 рік, збірник тогочасних прокламацій та декілька популярних брошур, присвячених 1905 рокові, для селянства. Всі ці книжки друкуватиметься українською мовою, за винятком оригінальних документів того часу — прокламацій то-що, писаних російською мовою.

РІЗНІ

* Життя й революція. Починаючи з № 6—7, журнал містить відділ красномовства, чого не було в попередніх числах. В журналі беруть участь усі київські літературні організації та окремі письменники з інших міст України.

* Смерть Володимира Самійленка. 13 серпня ц. р. на 61 році помер відомий український поет Володимир Самійленко.

В 1917 році вийшла збірка його поезій „Україна“ з передмовою Ів Франка.

За свою літературну діяльність В. Самійленко співробітничав в „Зорі“, в „Правді“, в „Дзвінку“, в „Літературно-науковому Віснику“, в „Складці“, „Шерші“, в „Громадській думці“, в „раді“ та інших періодичних виданнях дореволюційного часу.

ВУЦВ омітетом за культурні заслуги перед українським народом В. Самійленкові була призначена досмертна пенсія.

* Виставка українського портрету. Влітку біжучого року „Всеукраїнський Історичний Музей імені Шевченка“ в Києві організував виставку українського портрету від часів запорозьких до наших днів.

Нині в Києві вийшла брошура Д. Щербаківського і Ф. Ернста, що є пояснювальним каталогом цієї виставки. В книзі вміщено дві статті: Д. Щербаківського „Український портрет до кінця 18 століття“ і Ф. Ернста „Про український портрет, від 18-го століття до наших днів“.

На виставці особливо великий і цікавий відділ портретистів наших днів.

* Розкопки біля Софійського собору. Київський Комуністичний, ремонтуючи площу між Софійським собором та старим будинком, де міститься тепер Центральний Архів, потрапив на провалля. Археологічний комітет при ВУАН, розкопавши провалля, одкрив фундамент будівлі XVII ст. Можливо, що це була трапезна, збудована за часів Мазепи й позначена на плані 1695 р.

В північній частині фундаменту знайдено підземний хід, обкладений цеглою, що тягнеться на 25 метрів. Розкопки дали багато старовинних речей: фрагментів чудових кафлів XVII в., частину шиферної плити від сакрофагу князівської доби, поццільованої рельєфним орнаментом та фрагменти старовинного посуду. Є думка, що в нижньому шарі можуть бути знахідки князівської доби.

НА ОДЕЩИНІ

* Музей старої Одеси. Музейно-екскурсійний відділ політосвіти закінчує роботу для утворення музею „Старої Одеси“. Музей буде міститись у будинку ч. 9 на Пушкінській вулиці. В музеї буде зосереджено центральні архітектурні експонати старої планировки міста та інші. Роботи для устаткування музею провадяться під керівництвом архітектора художника М. В. Зеличка.

* Виставка картин на селі. Нещодавно в Завадівці, Одеської округи, в будинку с.-г. школи відкрилася перша сільська пересувна виставка картин, влаштована „Одеським Художнім Товариством імені К. К. Костанді“. Виставлено всього біля ста картин різних майстрів.

Незабаром ця-ж виставка виїздить до Холодної Балки.

ЧЕРНІГІВ

* У „Плузі“. „Плуг“ відновляє свою роботу: розпочалися співанки хору, що готується до зимового сезону скласти низку концертних циклів, які мають демонструвати розвиток української музики.

16 серпня в залі спілки Робосу відбулося читання першого числа „Живого журналу“, що має на меті притягти до співробітництва всі культурні та мистецькі сили Чернігова.

В „Журналі“, що його програму було пристосовано для вчительської аудиторії (з при-

воду округових курсів, які тут тепер відбуваються), був цікавий матеріал.

Б—а

* Чернігівський Український Державний театр. У Чернігові наступного зимового сезону працюватиме Український Державний театр.

Директором цього театру призначено тов. П. Д. Литовченка, завхудчастиною — Ол. М. Смірнова, що працюватиме за головного режисера. Режисерську працю провадитимуть також реж. В. Васильєв та Олександрів.

Колектив театру складається з 30 акторів. Уtrupі працюватимуть актори: Л. Шевченко, Ратміров, Садовський, Ворвалюк, Олександрів, Васильєв, Садовська, Добровольська, Дажук, Фельштинська, Країнська та інші.

Сезон має розпочатися 1 жовтня.

15 серпня в Києві починають роботу над репертуаром.

Перша постановка режисера Васильєва

„97“, п'єса Куліша. В репертуарі перших постановок „Комуна в степах“, „Весілля Фігаро“, „Енеїда“.

Над оформленням сцени працюють художники-конструктори — Ашкіназі (що готує декорації та костюми до „Весілля Фігаро“) та худ. Хосьміна (що дає оформлення сцени до п'єси „97“).

15 вересня трупа від'їжджає до Чернігова.

РСФРР

МОСКВА

ПАМ'ЯТИ РЕВОЛЮЦІЇ

* 20-ліття революції 1905 року. Президія ЦВК призначила день святкування 20-ліття роковин революції 1905 року — 20 грудня (день першого повстання московських робітників).

* Цінні історичні документи. До музею Революції надіслано оригінала листа, написаного в Петропавловській кріпості декабристом бароном Штейнгелем до Миколи І, й оригінальну листівку Корфа про допит декабристів.

ЛІТЕРАТУРА, НАУКА Й МИСТЕЦТВО

* Премії імені В. І. Леніна на художні твори. Премію імені В. І. Леніна 1925 року розміром 1.000 карб. дається за кращі твори образотворчого мистецтва (скульптура, графіка, живопис і архітектура).

Праці надіслані на премію, мають задовольняти таким вимогам: 1) художня вартість і 2) революційна сюжетність. Преміюється лише цілком закінчені роботи.

Термін подавати твори на премію закінчився 1-го вересня ц. р.

* „Літературна Росія“. В Італії виходить з друку антологія „Літературна Росія“, над якою працював В. Лідін. Цю книжку буде перевидано в Берліні.

* Курси книжкових робітників. Секція робітників друку вирішила організувати в Москві курси книжкових робітників для підготовки робітників середньої кваліфікації розповсюдження книжки з усіх галузей.

* Рукописи В. Я. Брюсова. Літературна діяльність В. Я. завжди вражала своєю широчиною й різносторонністю. Серед різних рукописів, що він залишив, знайдено тепер чимало матеріалу, що вже було виготовлено до друку й, нарешті, всякі уривки. Знайдено „Венюк Сонетов“, якого буде видруковано в черговому числі журналу „Искусство“. Знайдено цілком закінчену книжку „Основы сти-

хования“ і повний переклад Гетого „Фавста“.

Серед неокінчених творів основне місце має проза. Знайдено початок автобіографічної повісті, написаної поетом ще за юнацтва, — „Монарт“.

Є фантастична повість „На мировом перепутье“, дію якої розгортається в міжпланетному просторі. Повістю „Семь земных искушений“ змальовується Америка. Знайдено неокінчені оповідання: „Арсен Люпен в России“ — сироба детективної новели, — й фантастичне оповідання „Експедиция на Марс“. Виключно цікаві щоденники В. Я., які поет записував ще на 9-му році життя — 1882 року й аж до 1905 р. без перерви.

Ці матеріали інтересні не лише з автобіографічного боку, але й як картина літературного і громадського життя своєї епохи. Вивчення літературної Брюсової спадщини далеко ще не закінчено.

* Президія ЦВК ухвалила присвятити Інституту Сходознавства в Москві ім'я упокоєного голови ЦВК тов. Н. Г. Нариманова.

* Союзний Раднаком дозволив Науковій Асоціації Сходознавства скликати в Баку всесоюзний творчологічний з'їзд.

* Виставка Головна науки. Найближчого часу Головна наука робить свою відчитну виставку, де буде продемонстровано рост установ Головна науки, матеріальний стан установ, а також матеріальний стан робітників науки та мистецтв.

На виставці буде показано також роботу Головна науки зовні установ, а саме: охорона й облік пам'яток старовини, мистецтв, а й побуту, облік садів, охорона археологічних пам'яток, реставрація й ремонт пам'яток старовини та мистецтв, сітка заповідників СРСР, бібліотеки, книжковий обмін і т. д.

* Виставка дерев'яної скульптури. В музеї образотворчого мистецтва організовано виставку оригіналів дерев'яної скульптури XV — XVII іків — французької, німецької та єспанської. Експонати поступили з Держфонду, з Строганівської школи та з відомих колекцій майку „Астаф'єво“.

* Конференція вокальних учених і педагогів. У грудні н. р. державний Інститут музикальної науки скликає дозволена Наркомосом конференцію вокальних учених і педагогів, присвячену питанням науково-педагогічним і суспільним. Ця конференція, що перша в Росії, має на меті: 1) ознайомлення наукових діячів вокальної методології і вокальних педагогів з педагогічними методами, які практикуються в СРСР, і науковими досягненнями останнього часу в галузі вокального мистецтва, зокрема з єдиною методою постановки голосу; 2) об'єднання вокальних учених і педагогів з метою підняти вокальне мистецтво й педагогіку в СРСР. ДІМН зробить на цій конференції три доклади: „Про новіші наукові досягнення в галузі вивчення голосостворчого апарату“ (проф. Ф. Ф. Засідателів), „Про єдину методу“ (проф. Е. Е. Єгоров) і „Про засоби поліпшити вокальне мистецтво в СРСР“ (голова вок.-мет. секції В. А. Батадуров). Конференцію розраховано на 100 чол. і відбудеться її в помешканні ДІМН'у. Тепер розсилається запрошення до всіх консерваторій і музикальних технікумів в СРСР.

* Музей образотворчого мистецтва. До музею й далі надходять цінніші твори старих західних художників з державних Московських і Ленінградських фондів, а також з музеїв-садиб. Порівнюючи з минулим 1924 роком нових матеріалів остільки збільшилось, що всі відділи західного малярства буде розкладено заново. Загальну кількість експонатів уже остільки побільшено, що розміри музею дають змогу вмістити лише найголовніше. Поруч із малярством до музею останніми часами надійшло чимало дечого з оригінальної скульптури, з якої чимало творів належать до мистецтва розквіту Грецької й Римської епохи. З метою як найкращої популяризації зібраних речей музею випускає спеціального бюлетеня.

* Толстовський музей. В Толстовському музеї в Москві вирішено розгорнути нову залу, де крім всяких інших експонатів буде виставлено багату літературу про Толстого, як російську як і чужоземну.

* Кімната художника Іванова. В колишньому Рум'яннівському музеї організовано кімнату колишнього художника Іва-

нова, де поміщено знамениту картину „Явлення Христа народowi“, етюдів до цієї картини й багато інших його творів. Найближчого часу цю кімнату буде відкрито для огляду публікою.

* Галерея сучасників. Московська спілка письменників підготовлює для цього музею портретну галерею сучасних письменників, не лише членів спілки, але й представників усяких літературних угруповань і напрямків. Спілка організує також архів, де збиратиметься листи, рукописи автографів й фотографії сучасних письменників.

* Дім народної пісні. З ініціативи відомого збирача російської народної пісні М. Е. П'ятницького, що зібрав чимало етнографічних матеріалів, відкривається „Дім народної пісні“, де, хто цікавиться питаннями етнографії, зможуть ознайомлюватися з різносторонніми матеріалами з історії й теорії російської пісні.

* Вокальна енциклопедія. Керівник вокальної майстерні технікуму імені Скрябіна А. С. Єрмаков закінчив працю „Вокальна енциклопедія“. Даючи докладні пояснення всіх термінів, систем і способів відтворення звуку, автор подає список усяких творів, відносячи багато місця сучасній революційній творчості.

* Театр ім. Меєрхольда. При театрі організується симфонічного оркестра під керівництвом Арнольда Львова. Оркестр даватиме що-неділі денні концерти, об'єднані за циклічною системою. Перед кожним концертом буде вступне слово. Квитки розподілятиметься між робітниками, червоноармійцями і студентськими організаціями.

* Держ. Академ. Худ. Наук. При Державній Академії Худ. Наук організовується асоціація ритміків, що має на меті розробляти методи й широке вживання на практиці ритмічного виховання. Асоціація охоплює своєю роботою питання ритму в галузі педагогіки, трудових процесів, мистецтва й т. ін.

* Кераміка XVII віку. В м. Воскресенському (під Москвою) під час земляних робіт біля колишнього монастиря поблизу с. Андрійського знайдено щось 200 кусків Кераміки XVII віку. Там-же викрито давнє городище III—IV століття.

ЛЕНІНГРАД

* Ювілейна виставка. В помешканні академічної бібліотеки, якою зайнято нового величезного будинка, буде влаштовано ювілейну виставку. Виставлено буде всього 20 тис. видань, які видруковано за час 20-літнього існування Академії. На особливих вітринах буде порозвішувано акти й документи, що стосуються до історії академії.

Буде показано повістку денну першого засідання Академії і привітальну промову першого її президента. Всі ці надзвичайно цінні документи не що-давно знайдено було в бібліотечних архівах.

* Будівська виставка. На святкування роковин Академії Наук, у будівській церкві буде влаштовано виставку будівських

письменностей, історичних цінностей, речей мистецтва та художньої творчості. До виставки буде видано спеціальний провідник та каталог для монгольських гостей.

ЗАКАВКАЗЗЯ

✱ Українська археологічна експедиція в Закавказзі. Перший крок української археологічної експедиції, що пробуває тепер у Тифлісі, було ознайомлення з науковими Тифліськими установами.

Тепер експедиція провадить роботи в Грузинському музеї (в археологічному й етнографічному відділах), і в університетському музеї.

Кожен з членів експедиції натрапив на свого фаху велику кількість цінного матеріалу.

Шукання культурних зв'язків між кавказьким і українським мистецтвом, яких докопуються тепер експедиція, — можна гадати, дадуть гарні наслідки. Так, приміром, один із членів експедиції, т. Івановська, вже відзначила декілька фактів зв'язку в мистецтві бронзового віку Кавказу й України. Тов. Берлагіна відзначила подібні моменти технічних прийомів (образотворчого) життя в Грузії й на Україні. Тов. Нікольська збрала цікаві дані з історії монументального малярства давньої Грузії і світських мініатюр. Тов. Потапов, роблячи археологічні розвідки, натрапив на річці Веді, в двох верстах від Тифлісу, невелику неолітичну стоянку (новокам'яного віку) зі знаряддями з обсидіану.

Найближчого часу екскурсія тимчасого поділиться, щоб провадити індивідуальні роботи над пам'ятниками старовини на місцях — двоє членів підуть до Набахтева і Уплісциха, двоє — до Кутаїса і Зугдиди.

Після цього члени експедиції, знов об'єднавшись, візьмуть напрямком на Еривань Ечміадзин і на озеро Гокчу.

✱ Краєзнавчий з'їзд у Батумі. 25 вересня в Батумі відбудеться відкриття II краєзнавчого з'їзду Чорноморського побережжя й Західного Кавказу.

Тепер іде підготовча робота до виставки, яка має правити за живу ілюстрацію до тих докладів, що буде їх зроблено на з'їзді як місцевими суспільними діячами та науковими силами, як і приїзжими з інших міст СРСР.

Буде виставлено історичні пам'ятники. Алжаристану, сільське господарство взагалі й субтропічне, зокрема, кустарна промисловість і все, що так чи інакше може дати поняття про те, що був Алжаристан у минулому і який він є тепер.

✱ Наукове дослідження Абхазії. Закавказька наукова асоціація при Зак. ЦВК'омі приступила до закінчення організованого нею разом з абхазьким науковим товариством наукового дослідження СРР Абхазії.

✱ Ювілейні поштові марки. В урочистий ювілей Академія Наук випустить спеціальні ювілейні поштові марки з малюнками Академії Наук та її видатних діячів.

До Сухуму виїхав завідувач історико-етнологічним відділом асоціації тов. Чурсин для закінчення початого їм на весні етнографічного вивчення абхазців.

На цей раз є на меті одвідати гірські райони Абхазії — місцини Поху, Дар'яльське міжгір'я й інші місцевості.

В вересні буде організовано економічне дослідження Абхазії і історико-археологічне дослідження, яке буде переведено силами кавказького історико-археологічного інституту.

✱ Вивчення давньої Тифліської і Мухетської культури. Кавказький історико-археологічний інститут працює над вивченням багатьох пам'яток давньої Тифліської й Мухетської архітектури як світської, так і церковної.

Скоро закінчено буде дослідження Мухетської „Антиохської“ церкви.

Вияснено, що давніми своїми частинами пам'ятник цей належить до раннього періоду грузинського зодчества і на Мухетині є найстародавніший неперероблений і вцілілий уламок старовини.

Закінчується рисунок Сіонської дзвіниці в Тифлісі — пам'ятника, що належить до епохи впливу пізньо-перського ісламського мистецтва сеферидських часів на грузинське (так церковне, як і світське будівництво).

Такі самі (з хронологічного і стилістичного боку) дзвіниці є в Тифлісі які збереглися краще — Петхайнська (не датована) й Анчисхатська (будова 1875 року).

Розпочато також дослідження Архангельської церкви на Майдані.

✱ Експедиція до Південної Осетії. Ад'юнкта кавказького історико-археологічного інституту тов. Л. М. Меліксетбкова інститут відрядив давши завдання продовжувати дослідження й вивчення стародавніх будов так званого „циклонічного“ типу.

Вивчення цих пам'яток — справа зовсім нова в кавказознавстві.

Будови ці — з брилуватого, нетесаного каміння, без в'язкуватих речовин відкривають ще нову сторінку з стародавньої історії Грузії.

✱ Обстежування Тимотис-Убанського храму. Кавказький історико-археологічний інститут продовжує детальновимірні роботи найраших пам'яток старовини боржомського району — головного храму Тимотис-Убанського монастиря.

Цей храм зберігся цілком, всередині в йому є останки фрескового розмальовування

часів, коли Грузинське середньовікове монументальне майяство було розквітом.

Детального опису цього пам'ятника готується до видання.

* Пам'ятник Хачатуру Абов'яну. В Еривані одержано з Парижу велику

бронзову статую відомого вірменського письменника Хачатура Абов'яна. Статую прислали в подарунок Радянській Вірменії паризька вірменська колонія. Найближчого часу статую буде встановлено в Еривані на початковій вулиці імені письменника Абов'яна.

А. Ж.

ПО СОЮЗУ

* 1-ша Всебілоруська мистецька виставка. Інститут білоруської культури відкриває в м. Мінську, столиці Радянської Білорусі, Всебілоруську мистецьку виставку, що має тривати від 15 вересня до 15 листопада б. р. Виставка матиме відділи: малярства, графіки, різьбярства та мистецьких виробів, що має на меті ознайомити широкі трудящі маси БСРР з мистецькою етнографічною творчістю Білорусі як у галузі загально-мистецьких досягнень, так і в галузі виявлення національних особливостей

білоруської, єврейської та польської культури, побуту, історії революційного руху, природи та стилю.

У виставці беруть участь усі мистецькі установи Білорусі та окремі мистці.

* Кубанська філія Державного Видавництва України. За операційний рік продала літератури українською мовою на 160.000 карб., російською на 120.000 карб. Пересічна вартість книжки 23 коп. Попит на українську книжку зростає.

ЗАХІДНЯ ЄВРОПА

НІМЕЧЧИНА

Бахівські святкування. З нагоди 175-ліття з дня смерті Йогана Себастьяна Баха у Мюнхені влаштовується з 19 по 21 вересня святкування. В оркестрі, що виконуватиме його твори, буде введено тогочасні інструменти, що вийшли з ужитку — *sembalo, gamba, viola, d'amore, oboede'amore* і инш.

* Нові Академики. За членів Німецької Академії Наук обрано: професора історії Берл. Ун-ту Альберта Брахмана, проф. історії Ериха Бранденбурга (Ляйпціг) і проф. історії Роберта Венка (Магдебург).

* Німецькі видання за липень 1925 р. В Німеччині ми спостерігаємо невинний ріст кількості видань російських письменників. Передруковуються майже всі твори Л. Толстого, як наприклад: „Детство, отрочество и юность“, „Казак“, „Севастопольские рассказы“, „Война и Мир“, „Анна Каренина“, „Воскресенье“, „Крейцерова Соната“, „Письма“, „В чем моя вера?“ й т. и. З творів Достоевського надруковано, „Братя Карамазовы“, „Преступление и наказание“ та до них критичний етюд Пауля Фишера „Достоевский, його віра, надія та життя“ (Paul Fischer „Dostojewski, sein Glauben, sein Hoffen und sein Leben“). Зазначимо ще твір І. Буніна: „Кохання Митра“.

Буржуазним отгуком на нещодавній процес німецьких студентів-терористів є книга бульварного письменника „Tschecha“ („Чека“), випущено в світ з крикливими рекламними малюнками та передмовою. Автор намагається

довести, що „Чека“ ще існує в Радянській Союзі та становить „державу в державі“.

Цікавим моментом є значне побищення антирелігійної літератури з одного боку, та оккультно-мистичних книг з другого.

Полівіння дрібної буржуазії є причиною, що не тільки примусила, кінець - кінцем, навіть такого еквілібриста „от політики“, як Вірт, залишити партію ортодоксальних католиків — центр, але й почати боротьбу проти суто-буржуазного „ханжества“ офіційної Німеччини. Радикальні німці пригадали, що ще в 18-му віці багато зроблено для боротьби з релігійним дурманом та починають цікавитися творами Гольбаха, Гельвеція, Д'Аламбера й т. и. З другого боку протестанські пастора та католицькі ксьондзи, спирити та теософії т. и. теж перевантажують своїми „одвертістями“ книжні полки німецьких книгарень.

Але найбільше зараз викидається на ринок творів, присвячених роковинам великої війни (1914—1918 р. р.). Кожний лейтенант, приват-доцент, або по-просту журналіст, обіцяє „вельмишановним читачам“ дати на решті розгадку причин важкої поразки Німеччини, при чому кожний раз винен який-небудь лідер іншої партії: то Людендорф з Тирпечем, то Еберт з Шейдеманом, то ще менш значні фігури політичного життя Німеччини. Але поки-що, план Давс'а висмоктує всі соки німецького пролетаріату та з рахунками німецьких професорів-економістів, ще довго доведеться ждати поки він почне давати „позитивні наслідки“.

В Німеччині звертає на себе увагу надзвичайна кількість творів, що мають детективний характер, „Гучні“ карні злочинства зацікавили буржуазні кола читачів до „побуту“ „отверженных“ і йдучи на зустріч попиту німецькі видавництва почали закидувати ринок „пригодами Арсена Люпена“, якому все щастить, та славетного „Шерлока Хольмса“, Конан Дойля. Крім цього значно збільшується література оптимістичного та юдофільського характеру. Тут ми знаходимо й романи „Berlin ohne Juden“ і історичні нариси, і антології.

Російська еміграція подарила німецьке письменство двома новими книгами. Перша належить князеві Щербатову „Про занепад морали в Росії“, де захоплене Katzenjam-

мер'ом сіятельство сумує про бідний російський нарід-богоносець. Друга книга являє собою збірник статей російських професорів-емігрантів під загальною назвою „Право Радянської Росії“. Тут ми знаходимо досвід Боголіпова, Піленка, Маркова, Макледова та Алексієва.

В галузі красного письменства продовжується друкування російських класиків: Л. Н. Толстого „Крейцерова Соната“, И. С. Тургенева „Отцы и дети“, Ф. М. Достоевського „Мертвый дом“, „Игрок“, Гоголя „Пропавшая грамота“, „Нос“, „Ночь перед Рождеством“ А. Куприна „Яма“. Безумовно російська класична література захоплює що-раз більші кола німецьких читачів, бо кожний місяць передруковується твори майже тих-же авторів.

P. Bime

ФРАНЦІЯ

✱ Вищий похвальний відзив. Жюрі весняної виставки спілки паризьких художників присудило вищий похвальний відзив російському художникові Г. А. Лапишнову. Його картину „Весна в русской деревне“ визнано за одну з найкращих робіт імпресіоністів. Г. Лапшина запрошено виставити свої картини в Ліверпулі й Америці.

✱ Римські премії 1925 р. Паризька Академія Мистецтв присудила премії скульптури: 1-шу Вікторові Жонсерові, що має вже 2-гу премію 1924 року, 2-гу — Франсуа Базену, що має медалью французького салону і третю — Жюлю Верту. З малярства:

1-шу — художниці Одетті Поверт, 2-гу — Андру Кланансу і 3-тю — Жюлю Кутюра.

Одетта Поверт — перша жінка, що має премію за малярство. До неї мали римські премії три жінки: за скульптуру — Овельманс 1911 р. й за музику — Лілі Буланже 1913 р. й Каналь 1920 року.

✱ Університетська ліга. В липні цього року в Сорбонському Ун-ті утворено університетську лігу. Мета її є охорона і розповсюдження вищої освіти всіх галузей науки і встановлення тісного зв'язку з західними вищими школами.

ОГЛЯД БІБЛІОГРАФІЧНОГО ЖИТТЯ ФРАНЦІЇ

В центрі уваги всієї Франції стоїть справа про війну в Мароко. Образливий для „національного“ самолюбства буржуазії поразки та широка агітаційна боротьба компартії проти цієї авантюри примусили й буржуазні кола звернути більш уваги на „належну“ обробку громадських кол шляхом друкованого слова. Безробітні генерали та політичні діячі, що до цього часу жили за рахунок булої слави, як наприклад маршал Галлієні, славетний „переможець під Марною“ 1914 р., пригадують пригоди свого вже далекого юнацтва та становляться у пригоді буржуазному урядові своїми спогадами в справі колонізації північної Африки. Відомий Клод Форер (Claude Farrere) написав децю на зразок путеводителя по північній Африці: „L'Afrique du Nord (Maroc, Tunis, Algérie)“, а маркіз де Сегонзаг, починаючи з аналізу „риф'янської загадки“ доходить до висновку, що головною причиною війни в Мароко та всіх невдач Франції є Англія („L'énigme rifaine“ par Marquis de Segonzac). Ворожнеча до „зрадливого Альбїону“ є безумовно другою характерною рисою сучасного бібліо-

графічного життя Франції. Заздрісна британська буржуазія незадоволено дивиться на всі заходи французьких магнатів капіталу, які мають на меті цілковите економічне поневолення Німеччини. Час-од-часу дотепним пересмикуванням карт лондонська біржа примушує франк робити такі стрибки вниз, що в французьких буржуа от жаху волосся підіймається догори. Тому-то антибританські настрої все збільшуються й почутливі не офіційна „політосвіта“ буржуазії — преса зараз-же починає викидати відповідні твори. Забуто вже „братерство по зброї“, навпаки, Жерміні випустив в світ: „Морські грабіжки Англії“ („Les brigandages maritimes de l'Angleterre“, par Germiny) Шартон одверто признає політику Англії ворожою що до інтересів Франції (E. Charton la politique anglaise reste l'ennemie). В галузі красного письменства теж виринають твори, що відбивають неприємні для Англії настрої, наприклад, роман Жуля Перен. „Коли англійська мова панувала в Франції!“ („Quand l'anglais regnait en France!“ par Jules Perrin).

В галузі російської літератури треба за-

значити велику кількість видань творів російських письменників, значна кількість з яких припадає на російських „класиків“: Пушкіна: „Капитанская дочка“, Гоголя: „Шинель“, „Нос“, „Невський проспект“, Лермонтова: „Герой нашего времени“, Л. Н. Толстого: „Хаджи Мурат“, Ф. М. Достоевського: „Вечний муж“, „Прискорбная история“, І. С. Тургенева: „Первая любовь“, Н. Лескова: „Заколдованный бродяга“, А. П. Чехова: „Степь“, А. Куприна: „Мирное существование“, „Суламифь“, І. Шмелева: „Записки официанта“, „Солнце мертвых“, М. Горького: „О Леониде Андрееве“, І. Еренбурга: „Необыкновенные приключения Хулио Хуренито“.

Зазначена „обробка“ громадської думки в справі війни в Марокко та англофобія продовжують ще займати значне місце в житті видавництва у Франції. Слідкуючи за генералами всіх рангів та „відомств“ і прості мандрівники засипають видавництво своїми спогадами, оглядами, „руководителями“ й т. і. Англії теж звичено досить уваги, особливо в зв'язку з подіями на Далекому Сході. Ж. Бек написав великий огляд російсько-японської угоди, який підкреслює хижачку політику Англії (Бек „L'accord russo-japonais“). Деякі симпатії висловлюється на адресу навіть ССРР, наприклад, „Франко-російські паралелі“ Лапакелери (Paralleles franco-russes“ par Lapaquellerie), „Закордонна політика Франції. Франція і Росія“ Димона й Вількена (Dumont - Wilken, „La politique étrangere. France et Russie“). Передруковується відчит професора Шарля Жиди „Радянська Росія“ (Charles Gide, La Russie sovietique“).

Але ці похливі голоси тонуть в хорі божевільного цькування Радянського Союзу, що безумовно викликає позицію французької компартії в справі війни в Марокко. Починаючи з дуже рекламованої книги інженера Жюля Маша „Радянська Росія“, — де автор тільки ставить питання про те, чи „треба лякатися комунізму?“ та на підставі „найточніших“, найдокументальніших (?) та найвірніших даних приходиться до негативного висновку, — іде ціла низка антирадянських видань. Тут можна побачити й книгу Макса Ошилера „Як працюють в Радянській Росії“ й „Загин більшовицької метафізики“ Шесена (Chessin, „La faillite de la métaphysique bolcheviste“), й багато інших „наукових творів“. Але рекорд побито „красним письменством“. „Син емігранта“ Поля Крозе, „Катюшка-танцющица дансинг холла“ Ш. Жака, „Маленька козачка“ Воріуса, — ці більш-менш безглузді твори увінчуються такими сенсаціями літератури, як книга Осендовського й Пзілена „Людина й таємність в Азії (бандити, злочинці та каторжани з Сибіру)“, або „Червона весна“ Раймонда, Реколи (Raymond Recoly, „Le printemps

rouge. Episode de guerre et de révolution en Russie“). Цей „роман“ учасника революційних подій „показує, як така велика країна, як царська Росія, була доведена до безодні анархії“. „Пальму першенства“ безумовно треба присудити Жану Дальси за його „твір“, „Червоний голуб“ або „історію жахливого комплоту більшовиків проти звичайного порядку у Франції (Jean Dalcé, „La colombe rouge“, Histoire d'un terrible complot bolcheviste contre la vie régulière de Paris). Sapienti sat — або мудрому досить, але нашим емігрантам цього мало й вони заходилися не вгаючи гавкати на радянського слона. Одна тільки зброя й є у цих вояк — це спогади та підроблені документи й вони широко користуються цими обридливими вже заходами ідейної боротьби. Нечволодов реабілітує Миколу II („Николай II та жида“, „L'empereur Nicolas II et les juifs“, par Netchwolodow), колчаківський „слідователь у важливіших справах омського трибуналу“ Микола Соколов дає читачам „Допрос в справі вбивства імператорського сімейства“ (Nicola Sokoloff). Juge d'instruction près le tribunal d'Omsk. Enquête judiciaire sur l'assassinat de la famille impériale russe. Avec les preuves, les interrogatoires oiret les dépositions des temoins et des accusés et 5 plans et 83 photographies documentaires inédites). Маємо ще „Листи імператриці Александри Федорівни до імператора Николая II“, „Під радянською зіркою“ (люди, звірі та боги) Г. Попова й т. і.

Комуністичні кола, що співчують Радянському Союзу, продовжують уперту кампанію боротьби за ідеї пролетарської революції. Видавництво „Humanite“ дало переклад „Абетки комунізму“ Бухаріна, нові переклади творів Карла Маркса „Капітал“ ч. I“, „Історію економічних доктрин“, „Нарис комунізму“ Ш. Рапопорта, „Комунізм та вільність“ (збірник), Кашен'а „Революція та вільна думка“ (Соціалізація думки 1750—1789; соціалізація особи 1789—1792; соціалізація майна 1793—1794), Леклерка „Жовтневі дні та кінець 1789-го року“, Буржена, та Енріон; „Протоколи комуні 1879 року“ й т. і.

Характерна риса останнього місяця — це помітне збільшення видань, тим чи іншим чином присвячених більшовизації французької компартії та революційній роботі на селі. З цього погляду треба зазначити видання творів В. І. Леніна „Что делать?“, „Государство и революция“, „Детская болезнь левизны в коммунизме“, „Империализм, как последний этап капитализма“, „На пути к восстанию“. Крім того, цієї ж справи торкаються такі книги, як М. Горький „Ленін і російський селянин“ (Maxime Gorki: „Lénine et le paysan russe“); Ембера (Humbert) „Ленін і Франція“, „Організаційні

питання на 5 конгресі Комінтерну", „5 конгресу Комінтерну", „5 всесвітній конгрес Комінтерну". „Резолюції"; Поль Паси (Paul Passy) написав огляд соціалістичної пропаганди на селі під заголовком „Соціалістична пропаганда на селі" („La propagande socialiste à la campagne), Жирон (Giron) дав нарис комуністичної організації („L'organisation communiste").

Буржуазна преса взагалі продовжує зазначені в попередніх оглядах кампанії антибританську (Fr. Novion „L'Angleterre et sa politique étrangère et intérieure") і мароканську (Charles de Foucauld. „Explorateurs du Maroc", „Ermite du Sahara"; Victor Demoules „L'Algérie économique"; le général de Bonneval: „Tout le Maroc et notices sur le tourisme saharien"). „Мароканське" захоплення торкнулось і митців, які влаштовують виставки присвячені Мавританському мистецтву взагалі та мароканському зокрема. Окремо

надруковано „Каталог спілки митців Алжирії та Сходу", Справа „більшовицької небезпеки" в Африці торкається Жюрон (Jugon A.) „Соціалізм в Алжирі". З красномовного письменства маємо роман Еміля Нолі (Emile Nolly): „Весілля Веч-Мало". Хінські події теж зацікавили читачів і відповідно цьому спостерігаємо збільшення книг присвячених Хіні. Найповажніша з них „Промислова Хіна" Лантенца (L'antenois. „La Chine industrielle").

Антирадянські настрої відбиваються в творах: Сен-Бриджа „Реакція Балкан проти рад" („La réaction des Balcan contre les soviets par Saint Brige); Мишел'я „Революція через комунізм". „Росія" (A. Michel, „La révolution par le communisme. „Russie").

В галузі белетристики зазначимо переклад роману Светлова „Анна Павлова"; А. Толстого „Пекло під водою" та переклади Е. Синклера (100%). Келермана.

P. Bime

ІТАЛІЯ

✳ Конкурс про Віргілія. У зв'язку 2000-літтям 1930 року народження Віргілія Iosietà Beale в Неаполі оголосило конкурс на кращу історію критики про Віргілія з часів Ренесансу до наших днів. Премія — 23.000 лір, час подавати на конкурс — 30 липня 1928 року. Вчені всієї Італії готуються до цього ювілею.

✳ Новознайдений статуетки Мікель Анджела. У Ватиканських склепах не що-давно знайдено сім статуеток Мікель

Анджела — моделі великих пророків, які за проектом великого скульптора повинні були оточувати баню на соборі св. Петра. Статутні лиця за тогочасним звичаєм схожі на тогочасних художників Леонардо-де-Вінчі, Базарі й інших.

✳ Нова опера. Директор Римської музичної Академії Отторіно Респигі написав музику на сюжет драми Гавптмана „Затоплений дзвін", а також концерта для симфонічного оркестру й роялю.

ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНА

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА ВИСТАВКА У ПРАЗІ

(Допис)

15—21-го травня б. р. відбулась у Празі сільсько-господарська виставка. Цю виставку, з досить різноманітною програмою влаштовано була на великій виставочній території, що має спеціальні сталі для цього будівлі. За характером експонатів, її можна поділити на дев'ять головних відділів:

I. Хліборобство взагалі, куди входили: досвідна справа, шкільництво, с.-г. література, меморандуми та комасація, міністерство здоров'я та земельних справ і сільсько-господарська статистика. В цьому відділі звертає на себе увагу досвідна справа, що виявлена у вихові ячменю та пшениці, продукція штучних угноєнь, розвиток с.-г. шкіл у Ч.-С. Р., с.-г. література, між якою було експоновано Спол.-Штати, Німеччину, Данію, Францію, Іспанію, Італію, Китай та Польщу. Української с.-г. літератури не було

видно. Добре виявлені у загальному образі експонати міністерських установ: здоров'я та фізичного виховання, а також земельних справ, де докладно показано висліди переведеної земельної реформи за п'ять літ власного господарювання.

II. Промислове хліборобство, що охоплювало собою продукцію хліба, корняків, льону та коноплі, тютюну, винограду, садівництва та городництва, хмільоводства та лісового зільля.

III. Лісничі виробы — головним чином вихова та використання верби на кошики та різні меблі.

IV. Тваринна продукція — коні, корови, свині, вівці, кози, кури, кролики та ин. Рибарство, ветеринарія і хов господарських тварин. Також виставка собак різних пород.

Цей відділ було найкраще обставлено. Особливо виділявся тут центральний майже найбільший павільйон „Високої ветеринарної школи у Берні“. Свої експонати школи виставила, як препарати натуральних частин тіла, кістяків, фотографічних та кінематографічних знімків, гіпсових моделей, картограм. При чому павільйон мав такі відділи: 1) тіло тварини, його будова та чинність окремих органів, 2) тваринна продукція, 3) породи, 4) риби та їх хвороба, 5) бджоли та їхні хвороби, 6) хвороби господарських тварин, 7) кування коней та корів, 8) лікування господарських тварин, 9) ветеринарна поліція, 10) гігієна м'яса, молока та ин. їстівних речовин, 11) ветеринарна шкільна справа у Ч.-С.Р.

V. Рільнича промисловість зі своїми галузями: цукроварство, гуральництво, млинарство, молочарство й сироварство, броварство, сушарні, олійниці, фабрики переробки овочів, виробу штучних гноїв.

VI. С.-г. машини: а) мотори, машини і прилади до обробки землі й б) новинки с.-г. машинової техніки.

VII. Хліборобські, ремесничі та промислові вироби. В цьому відділі поважне місце призначено с.-г. будівництву, гарбарству, виробу приладів для фізичних вправ, електротехнічні та машинні фабрики, майстерні різної меблі. Вироби сукон.

VIII. С.-г. кооперацію в цьому році репрезентовано головним чином електричною кооперацією та селянськими кооперативними пекарнями. Особливо звертали на себе увагу присутніх добре обставлені кооперативні пекарні й той хліб, що роздавали всім, хто бажає поспробувати безплатно... Крім цих двох кооперативних галузей, було виставлено експонати: кооперативу в справі переробки овочів, кооперативу с.-г. машин і кооперативну майстерню селянських возів.

IX. С.-г. будівництво—плани, моделі будинків, розрахунки будівель, будівельний матеріал, цегельництво та кераміка.

Вперше тут на с.-г. виставці впорядковано великий павільйон „Сільської жінки“, з її різноманітним господарським життям. Впорядковано було добре й присутні оглядали його з великим зацікавленням. Лише треба зазначити, що ініціатори вклали в цю новинку мало „життя“ й він походив більше на музей, ніж на виставку сучасного побуту жіночого життя на селі.

Крім цих головних відділів можна ще привести експонати „Земледельської єдності“—(організація хліборобська суто-класового характеру). При цій „Єдності“ виставили свої експонати й росіяни, що перебувають на еміграції у Чехо-Словаччині. Але вони виставили матеріал, що вже кілька разів фігурував на попередніх виставках, крім хіба деяких діаграм проф. Прокопозича з його „економічного кабінету“.

Зате українці в цьому році для виставки не існували.

Закінчуючи цей короткий огляд с.-г. виставки у Празі, треба сказати, що вона більше-б виграла, якби була влаштована не на початку літа, а в-осени, коли можна було-б оглянути ще й чеську с.-г. продукцію. З цього погляду колишні наші с.-г. виставки багато вигравали. Але загалом кажучи, враження від виставки залишається досить приємне.

I. O.

* **Смерть художника Гіне.** Помер відомий художник Жозеф Гіне, професор академії художеств у Празі, на 70 році життя. Гіне відомий, головню, своїми декоративними роботами в віденській опері і пражському національному театрі.

ПО ИНШИХ ДЕРЖАВАХ

* **Виставка Андерсена.** З нагоди 50-ліття смерті всесвітньо-відомого своїми „Казками“ Ганса Христіяна Андерсена (1805—1875 р. р.) влаштовується в Данії ювілейну виставку його творів.

* **Нова картина Веласкеза.** В Барселоні знайдено нову картину Веласкеза. На ній намальовано Христа з Іваном Христітелем та богородицю. Картину цю перепродувалося по базарах і лише не що-давно вона попала до рук аматора.

* **Фрески Гойа.** Церкву San Antonio de Florida, в Мадриді, оздоблену фресками знаменитого есп. мистця Гойа, буде присвячено на почесний пам'ятник мистцеві.

* **Новознайденого листа Франца Шуберта** не що-давно придбала Віденська

Міська Бібліотека. В ньому знаменитий композитор скаржиться на експлоатацію його віденськими видавцями й має думку видавати свої твори десь за кордоном.

* **Національний театр.** Ісландський поет Індрид Ейнарзон організує в Рейкйавіку (столиця Ісландії) національний театр, що має відкритися до 1000 річного ювілею ісландського ландститу.

* **Премія поетові.** Поет Генрих Федерер дістав у Швейцарії за свій останній роман „Папа та Імператор на селі“ премію Готфрид-Келер в 6.000 франків.

* **В Рурі, в Дорстені,** підчас земляних робіт найдено два черепи. Вчені визнали, що ці черепи належать людям, що жили за лідникового періоду, ц.-т. 25 тисячоліть тому.

* Важлива знахідка в Іраку. Д-р Едвард Чіера знайшов біля м. Яглан-Тепе (недалеко від Кірака) 1.000 глиняних табличок-записок окремого привелірованого господарства (їх було знайдено в глечиках та солом'яних кошиках). Ці таблички писано асирійською мовою, але д-р Чіера переконаний, що власник цього міста був мітаніець. Д-р Чіера сподівається, що вивчення цих табличок остаточно повинно з'ясувати, до якої раси належали мітанійці, яких багато вчених поріднюють з хетами, визнаючи, що як ті, так і другі належали до асирійської сім'ї мов.

Ця знахідка д-ра Чіера може також з'ясувати цікаве питання, що його порушили деякі вчені про те, чи дійсно споровинних асирійців можна вважати за семітів.

* Нові книжки у Львові. Виданням Укр. Нац. Музею у Львові вийшли три нові праці з історії укр. мистецтва: „Галішсько-Українські дерев'яні церкви й дзвіниці XVI—XIX століть“ В. Сичинського (з 65 ілюстр.), „Архітектура старого друку“ теж В. Сичинського (з 25 ілюстр.) і „Старі українські коври“ В. Пешанського (з 20 ілюстр.).

* Наукова експедиція. В Америці організовано експедицію під керівництвом охоронця Вашингтонського Національного Музею д-ра Алоса Хердліка вивчати місця, де можна вважати початок людської раси і її попередника, а також усіх слідів доісторичної людини. В Південній Індії експедиції пощастило вже зробити важливі відкриття. Далі експедиція вивчатиме найповніші в світі палеонтологічні колекції в Мадрачі, після чого поїде до Австралії й до Африки.

* Крадіжка турецьких рукописів. В Туреччині не що-давно було перереєстровано давні рукописи, що зберігались у бібліотеках національних музеїв і мечетів. Комісія, що робила обслідування й перереєстрацію рукописів, закінчила свою працю. Наслідки її праці викликали серед заінтересованих кол велике розчарування. Виявилось, що хоч загальна кількість рукописів і відповідає цифровим даним офіційних каталогів, але декілька сот старовинних і найцінніших манускриптів замінені на підроблені й на копії, — оригінали продано чужоземним колекціонерам.

А. Ж.

Бібліографія

М. Яворський. Україна в епоху капіталізму. Випуск I, стор. 370. Ціна 2 крб. 50 коп. Дер. Вид. Укр. 1924. Вип. II. Стор. 185. Ціна 1 крб. Дер. Вид. Укр. 1925. Вип. III. Стор. 308. Ціна 1 крб. 95 коп. ДВУ. 1925.

В трьох випусках дав М. Яворський — в формі низки цитат-матеріалів — історію України в епоху капіталізму. В першому випускові подано матеріали й поставлено основні питання (в формі тез) про добу початкової акумуляції на Україні, яка (доба) охоплює часи найвищого розцвіту „дворянсько-кріпацького укладу“ й сягає до середини XIX віку. Складається він з трьох тем: 1) Економічно-соціальний розвиток України до кінця XVIII ст., 2) Суперечки дворянського режиму і 3) Криза кріпацької системи. — В другому випускові (під назвою — „На шляху капіталістичної акумуляції“) подано матеріали про перший період капіталістичного виробництва на Україні, що починається кризою кріпацької системи в половині XIX ст. й кінчається початковим оформленням робітничого руху 80-их років. Охоплює він лише одну (четверту з чотирьох) тему („На шляху капіталістичної акумуляції“) і складений за таким планом: 1. Земельна реформа. 2. Процес капіталізації в сільському господарстві. 3. Становище пореформеної фабрики. 4. Організація ринку збуту. 5. Організація дворянсько-буржуазної влади. 6. Процес формування робітничої класи. 7. Народницька революція і 8. Від народництва до марксизму. — В третьому випускові (під назвою — „В суперечках імперіялізму“ — п'ята тема) подано матеріали й поставлено основні питання „про другий період капіталістичного суспільства“ на Україні (про 1. Розвиток промислового капіталізму. 2. Еволюцію сільського господарства. 3. Організацію ринку збуту. 4. Класові взаємовідносини перед 1905 р. 5. Класи й партії перед 1905 роком і 6. Про 1905 рік на Україні); закінчується він реакцією 1907 — 1908 років.

Що до форми викладу, то, як ми вже зауважили вище, — це збірка матеріалів, що їх подає автор або в перекладі з оригіналу або у власнім оформленні, з покликанням кожного разу на відповідного автора чи джерело. Кожну групу матеріалів зв'язано тезою — поставленим перед читачем питанням і місцями вкладає автор поміж цитат власні uwagi, зв'язує їх власними реченнями, маючи на меті об'єднати в одну — більш-менш суцільну — цілість поданий матеріал. Крім окремих тез, подає М. Яворський ще й основні тези для окремих періодів. Сам автор в передмові каже, що мав він мету — „дати новий зразок підручника, що є ані хрестоматія, ані курс, ані нарис, а низка зібраних матеріалів, зв'язаних між собою окремими тезами“. Власне маємо в праці М. Яворського (що до форми викладу) поєднання двох форм: конспекту і хрестоматії. Основні й другорядні „тези“ творять досить гарний конспект курсу чи нарису історії України в добу капіталізму; решта — так званий матеріал — складає хрестоматію. Зрештою, складається враження, що автор просто поспішив подати до друку зі своєї творчої лабораторії напівоброблений, сировий матеріал, відклавши на пізніші часи перетворення його в суцільний, докінчений нарис (автор сам вказує у передмові на відсутність у нього потрібного часу на те, щоб дати докінчений нарис історії України).

Чи є потреба в отакій „Низці цитат-матеріалів“ з історії України? Можемо цілком певно відповісти: є. Звичайно, краще було - б мати докінчений курс чи нарис тим більш, що праця Яворського читається з дуже великим трудом (тези надто схематичні, а цитати не завжди щільно підходять одна до одної, частенько неясно або сумнівно освітлюють питання, ніколи надто купі, а частенько маємо повторення, що їх нудно читати). Та історії України в добу капіталізму та ще й написаної науково (тоб-то методом історичного матеріалізму) ми, як відомо, не маємо. Чи можна - ж було при таких обставинах, коли молодь наша (в середніх і вищих школах) мусить, повинна студіювати історію України в епоху капіталізму, — залишатись можна сказати з „порожніми руками?“ Чи мав Яворський підставу до того, щоб не випускати з лабораторії хоч-би напівобробленого матеріалу, хоч-би лише схематичного конспекту й наспіх складеної хрестоматії? Звичайно, старі історики (а особливо не

марксистів — так звані фахівці можуть не одне закинути М. Яворському — і за його „тези“ (схему історії) і за „хрестоматичний“ матеріал. Та для нас не може бути сумніву в тому, що М. Яворський дав, як на сьогоднішній день, надзвичайно цінну й потрібну працю. Може завтра, коли хтось напише гарний підручник історії України (або хоч-би сам-же Яворський закінчить свою „Історію України“) — його „Україна в епоху капіталізму“ піде до архіву, але сьогодні немає праці, що заступила-б її. І педагог і учень, маючи її під руками, хоч і з великою витратою енергії, а все-ж (побігавши по книгозбірнях за джерелами, що їх вказав Яворський) зможуть досить ґрунтовно простудіювати головніші моменти з історії України в найбільш інтересну капіталістичну добу.

М. Яворський досить вміло та зручно користується методом історичного матеріалізму. За її допомогою він влучно поставив головні тези, яскраво підкреслив основні історичні моменти, висунув на чільне місце найбільш інтересні (хоч і не завше до кінця з'ясовані) питання й, нарешті, виробив вдалу (просту, ясну й логічну схему, план викладу, в якій (схемі) вільно вклався весь величезний (сирій, напів-оброблений) матеріал. До кожної історичної доби підходить М. Яворський починаючи з характеристики властивого тій добі стану витворчих (продукційних) сил України, а далі переходить до класових відносин, політично-державної організації, класової боротьби й суспільної ідеології. З особливою увагою спинається на революційних рухах кожної доби. Так, у першому випускові подає інтересні матеріали про революціонерів-змовців 1820 років, про військове повстання 1826 року, про Кирило-Методієвське братство, у другому — про народницький революційний рух та зародки марксизму (на жаль — замало подано матеріалів про революційні робітничі союзи цієї доби), між иншим — неоднакові назви „Южно-російський“ і „Южно-руський“ чомусь перекладено одною назвою — „південно-російський“. У третьому — про народження класового робітничого руху на Україні й революцію 1905 року. На протязі всієї історичної доби (починаючи з XVII століття йкінчаючи початком XX стол.) М. Яворський з'ясовує напрям, обсяг та наслідки колоніальної політики Московщини — Росії на Україні.

Ще одна дрібна увага. Мова дуже важка, переклади вузькові, а що ще значно гірше — частенько то навіть і зовсім неточні. Багацько коректурних і редакційних помилок. Наприклад, на стор. 57-й (I випуска) читаємо: „В той час, як в південній Україні двигуном вживали воду, на півдні налягали на дерево“ (треба було — „на півночі налягали на дерево“); на стор. 269-270 (III вип.) подано неточний переклад постанови з'їзду РСДРП в справі селянського руху; на стор. 270 (того-ж III вип.) читаємо (в резолюції IV з'їзду РСДРП): „Конфіскація всіх церковних... і поліцейських земель“ (надруковано „поліцейських“ замість — „поміщицьких“; на стор. 298-й надруковано — „народнього загартування“, а треба було — „народнього загалу“) й т. д. Та це „гріх“ здається всіх сучасних українських письменників, редакторів і коректорів, що з'ясовується мабуть самим характером нашої доби — приспінням ростом культурних вартостей, після вікового застою. Колись (року 1874) М. Драгоманів писав: „Я гадаю, що доки ми не виробимо собі лексикона й граматики й не напишемо історії нашого народу, доти мусимо сидіти й у політику не лізти“. Робітники й селяни України „полізли в політику“ (довершили небувалий в історії революційний переворот) не дождавшись ні „лексикона“, ні „граматики“, ані „історії“. Отже, тепер доводиться багацько дечого робити наспів, з неминучими огріхами.

П. Христюк

Акад Д. Багалій. Нарис Української історіографії. Джерелознавство. В. II. Українська Академія Наук. Збірник Історично-Філологічного Відділу, № 1 — 6. В Київі — 1925, стор. 108, ц. 1 крб.

Названа праця Академіка Д. Багалія, що її оце видала Українська Академія Наук є другий випуск його роботи про джерела для української історії. Обидва випуски говорять про літописи, при чім перший випуск (вийшов 1923 р.) торкався стародавньої, феодальної доби, другий, що оце про нього говоримо, — містить в собі розвідки про українські літописи гетьманської доби (XVII — XVIII ст. ст.). Автор докладно зупиняється на головніших літописах — Самовидця, Граб'янка, Величка. В коротких рисах він говорить також і про менш важливі літописи, як от літопис Юзефовича, київський літопис, „літописець знатніших дійств і слушаєв“, „краткое описаніє Малоросіи“, діяріші, хроніки, синодики...

Думаємо, що праця шановного вченого дуже потрібна й цінна. Справді, більшість розвідок і заміток про українські літописи гетьманського періоду розкидані

в різних виданнях, збірниках, журналах, видані як передмова до видання літопису то - що. Отже знайомитися з ними це була складна справа, навіть для спеціаліста (т. II історіографії акад. Іконнікова знайомить з „козацькими“ літописами лише в загальних рисах). Акад. Багалій дає з одного боку зводку думок і поглядів про літопис гетьманщини, з другого — й це найбільш цінно — подає до кожного з них і свою характеристику й оцінку. Методу цієї оцінки й характеристики літописів слід однести до найпозитивніших боків книги. Так автор глибоко, на нашу думку, вірно зауважує, що „козацьке літописання XVII-XVIII вв. шляхетським назвати випадає. Воно провадило ідеї тієї шляхетської революції, що найбільш тую добу характеризує. Сільський і міський пролетаріат не висунув, — і це цілком зрозуміло, — літописців з своєї класи (не тільки пролетаріат, але-ж і селянство й міщанство Л. О.), а козацькі літописці вихваляли й у всякому разі широченко оповідали тільки про провідців старшинської і козацької верстви. І сама тільки народня поезія — українські думи й історичні пісні деякою мірою змалювали типи козака-нетяги, козацьких, гайдамацьких і розбигацьких ватажків, що стояли на боці пролетарської-селянської маси“ (стор. 107).

В ґрунтовній і цінній характеристиці українських літописів, що її подає автор, ми могли-б одмітити лише деякі, з нашого погляду, хиби. Таким нам здається відношення автора до літопису Величка. Цей літопис Костомаров і Карпов вважали за дуже непевне джерело для української історії (і зокрема ті документи, що дає до літопису С. Величко). Натомість акад. Багалій захищає Величка й вважає його літопис за цінне джерело для історії України. Але-ж нам здається, що відповіді шановного автора на сумніви, критику Карпова не завжди переконують читача й ми-б сказали, що питання про автентичність документів, про вірність оповідання літопису лишається одкритим і після книги акад. Багалія. Нам здається, що до Величка слід так само ставитися, як до відомого історика Петровської доби — Татищева, що до того був трохи не сучасником Величка. Татищева-ж прийнято вважати за дуже непевне джерело. Очевидно, в той час взагалі вважали за можливе де в чому змінювати історичні звістки, де що додавати — од себе, про це не зазначаючи. Звичайно до таких літописів та історій треба ставитися з великою обережністю, дарма що їх (як це було з Величком) писав „істинний Малія Росії синь“.

Не погодилися-б ми з тим, що автор в супереч думці акад. О. І. Левицького, що вважає Самовидця за українського шляхтича; гадає, що цей був козак, член козацької старшини. Ми-б скоріше прийняли думку О. І. Левицького. Про це, нам здається свідчить критичне відношення цього літописця до Хмельниччини (старшина козацька охоче йшла за Хмельницьким — вона найбільше виграла од народньої революції, скористалася з неї для власних інтересів), його відношення до обрання на гетьманство Мазепи (самовидцеві імпонувало, що цей був із старожитньої української шляхти)... Єдиний доказ автора це те, що Самовидець один раз сам себе називає козаком. Але-ж українська шляхта, що залишилася на гетьманщині пішла на службу до „Війська Запорозького“, проте не забувала й про своє шляхетство. З таких, думаємо, був і автор „Літопису Самовидця“.

Зазначене, звичайно, аж ніяк не зменшує загальної цінності праці акад. Багалія, що, думаємо, буде на довгий час суправною працею про українські літописи.

Ми цілком погоджуємося з побажанням, що ним т. автор закінчує свою книгу, а саме „щоб така поважна наукова установа, як Українська Академія Наук з її Археографічною Комісією поставила питання про систематичне наукове видання українських літописів, corpus'a українських літописів. Туди, в одній corpus випадає ввести як нові, ще невидані літописи, хроніки і хронографи (згадаймо, приміром, про хроніку Боболинського), так само і перевидані старі за списками, що переходять по наших книгозбірнях у їхніх рукописних відділах... (стор. 108). Автор обіцяє другу частину своєї праці присвятити „загальному оглядові всіх інших джерел для історії України — актів і грамот, мемуарів тубільців, споминів чужинців, то - що“ (с. 108). Але-ж він боїться що „ars longa, vita brevis est“, що він не встигне закінчити її й радить скласти українську історіографію колективно“ (думка проф. Клименка). З свого боку ми-б сказали, що до списку „інших джерел слід було-б однести й пам'ятники права. Про правні джерела князівської й литовської доби писалося багато, але тепер слід було-б переглянути цю літературу, або виявити діїсну суть і соціальне значіння кожного пам'ятника, що був наслідком певної економічної й соціальної ситуації; з другого боку варт було-б нарешті поставити виразно питання про ті правні норми, якої національності виявляє кожний пам'ятник. Тут і досі не все ще ясно. Правні-ж джерела гетьманської України мають зовсім малу літературу (про „Права, по котóryм судитися малоросійській народь“

є лише стара монографія пр. Кистяковського, Магдебурзьке право, що було правним джерелом для міст гетьманщини, майже не досліджене...).

Звичайно, завдання дати загальне джерелознавство складне й можливо праві акад. Багалій й проф. Клименко, які думають, що працю цю треба проробити колективно.

Л. Окиншевич

Первое совещание по краеведению отделения изучения природы СССР Государственного Тимирязевского Научно-исследовательского Института. — Ст. 1-27, 80. Вологда, 1925.

„СРСР, як пролетарська держава, з капіталом не може спиратися на максимальну експлоатацію робітника. Його ставка розраховується на технічні переваги виробництва й на можливо повну й раціональну експлоатацію природних багатств Союзу.

В умовах нової економполітики слід звернути як-найбільшу увагу на краєзнавство, розуміючи останнє, як всебічне вивчення краю, як вивчення продукційних сил країни. Тому систематичне й планомірне вивчення Союзу — одне з основних і невідкладних завдань нашої держави взагалі й Головна науки — зокрема“. — Так каже т. Г. Боссе в своїй доповіді — „Очерк истории развития краеведческой работы“.

Недивно тому, що Державний Тимірязівський Науково-дослідний Ін-т вивчення й пропаганди природно-наукових основ діалектичного матеріалізму поставив науково-дослідчу краєзнавчу працю, як одне з своїх найголовніших завдань, намітивши яскраво визначену цілеву установку краєзнавчої праці, висунувши принцип виробничого краєзнавства.

Тимірязівський Ін-т, що веде систематичну боротьбу з ідеалізмом і схоластикою в науці, скупив коло себе кращі наукові, зокрема краєзнавчі сили, веде перед у Всесоюзній краєзнавчій праці.

Краєзнавчі наради, що їх час від часу скликає Тимірязівський Ін-т, підсумовують попередні здобутки краєзнавчої роботи, розв'язують питання методології й методики краєзнавства, дають напрямки і певний шлях для дальших успіхів краєзнавства.

Тези доповідей, що їх уміщено в рецензуемій брошурі — Боссе. „Очерк истории развития краеведческой работы“, С. Перов. Проблема краеведения и принципы краеведческой работы“, А. Лазарис. „Пролетарское студенчество и краеведение“ — дають багато цінного матеріалу для розвитку краєзнавчої праці й на Україні, зорієнтовують низову краєзнавчу працю за цілковиту ув'язку з завданням радянського будівництва, на втягнення в краєзнавчу працю широких мас пролетаріату.

К. Дубняк

Шляхи розвитку сучасної літератури. Диспут. Київ. 1925 р. Видала культурна комісія ВУАН. 82 стор. in 16°.

Книжка являє собою стенографічний запис промов літературного диспуту, що відбувся в Києві 24-го травня 1925 р. Завданням диспуту було, як каже голова зборів Ол. Дорошкевич, — обміркувати основні тези статті М. Хвильового „Про сатану в бочці...“.

Ця стаття Хвильового виникла з приводу деяких атаківських ухилень серед молоді й тези її приблизно такі:

1) Є дилема: Європа чи просвіта, й треба вибрати Європу (особливо тому, що близько азіатський ренесанс).

2) Молоді треба вчитися.

3) Геть з халтурою.

4) Не треба робити похабних висновків.

5) Нове мистецтво утворюють тільки талановиті робітники й селяни¹⁾.

6) Молодь мусить бути ще етично чистоплотною. Шоста теза є зрозумілою остання, бо далі йде вже царина тверджень карного кодексу. Взагалі всі тези є такі абеткові, такі позасумнівні, що ніхто з диспутантів проти них самих не висловився. Ніхто з 14-ти промовців книжки не сказав, що просвіта є (для його самого хоча-б) краща за всі Європи, корисності вчення теж ніхто не заперечував, халтури ніхто не брав під свій захист і проти чистоплотності рішуче ніхто не висловився.

¹⁾ Звідціла, за машинною до думання, такі висновки: неталановиті робітники й селяни нового мистецтва не утворюють і талановиті не робітники й не селяни нового мистецтва не утворюють.

Коротко кажучи, диспут, що влаштований був з приводу „сатани в бочці“ перетворився на ідеологічний турнір по-між шановними диспутантами, де сатана в бочці тільки подав знак для початку бійки та підтримував протягом її через свою невидиму присутність деякий умовний порядок.

Перший на арену виступив Меженко. Т. Меженко дуже лайав Європу, т. Меженко ще гірше лайнув наше просвітянство. Він кинув мимохіть інтересну думку про сполучення двох мішанських традицій, європейської та української, просвітянської, на прикладі хоча-б українізації опери. Трохи похитавшись по-між Європою та просвітою, т. Меженко врешті-решт висловився: „Одкінувши тезу — Просвіта, можна прийняти тезу — Європа“. В цілому ця перша доповідь яскраво виявила скептичну філософію автора її, бо вся вона складена з цілковитих негачій без жадного власного твердження.

Другим вийшов представник від „Київгарту“ тов. Коваленко, що в першу чергу висловив превеликий жаль з приводу відсутності на диспуті представництва від реугруповань м. Київ за „Київгартом“, передбачаючи через це певну односторонність дискусії. Проте на диспуті виступали тов. Десняк від „Жовтня“ та тов. Щупак від „Плуга“, член київської філії „Плуг“ т. Нечаївська і представник від групи „Жовтень“ т. Ле.

Цілком правильно зазначивши, що „ми й сьогодні не договоримось до якоїсь спільної думки, поскільки це впливає з певних класових причин“ і, викликавши таким твердженням сміх та оплески, т. Коваленко в дальшому почав спростовувати деякі положення т. Меженка. Ми вже зазначили, що в скептичній промові Меженковій немає жадних положень. Треба було не спростовувати, а виявити її позапринциповість. Далі в Коваленковій промові є, поруч з думками гострими й навіть революційними, ціла низка таких наївностей, що цілком нейтралізують її вартість. Посилаємось на 2-гу тезу тов. Хвильового.

Виступивши після Коваленка, т. Зеров дуже влучно використовував деякі lapsus'u його і збудував такий цікавий софізм:

Один критик колись ляпнув випадкову дурницю про октави та анапести римських поетів, т. Коваленко є тим критиком й, таким чином, усе, що сказав т. Коваленко в своїй сучасній промові, є теж... В промові т. Зерова є чимало хороших практичних порад що до виконання 2-ої та 3-ої тез Хвильового.

Проти Зерова, а разом і проти сатани в бочці блискуче висунувся Десняк. Цей товариш ставить питання дуже просто, проводячи класову межу по-між молоддю та олімпійцями, тоб-то між „Гартом“ і т. Десняком, і, кажучи, що тези т. Хвильового зроблені фактично проти пролетарської літератури... Ці тези й найсправді дуже фактично зроблені проти хиб сучасної пролетарської культури. Правильно поставлена марксистська пролетарська критика, що на неї посиляється т. Десняк, повинна взяти в обробку ці романтично-абеткові тези, але від неї „не поздоровиться“ не тільки Зерову, як каже т. Десняк, а й самому т. Деснякові, хоча-б за гололяцтво з українським літературним скарбом (на 33 стор.). Т. Підмогильний, виступивши від „Ланки“, справедливо констатував, що дискусія почала набувати нещасливого характеру. В своїй промові т. Підмогильний захищав необхідність вимагати від кожного художнього твору хоча-б мінімальної художності.

Виступивши вслід по ньому, т. Щупак виявив у своїй промові певну читкість розуміння абетки й додав до неї таке пояснення, що „на сьогодні КСМ на селі є більший провідник європеїзму, ніж інтелігенти, які пройняті народницькою ідеологією і які стоять на старих народницьких, тоб-то хуторянських, чи то пак, просвітянських позиціях“ (40 стор.). Цим поясненням т. Щупак заглибив розуміння просвітянства, як категорії що його дав М. Хвильовий, і тому Щупакову промову треба вважати за позитивне придбання диспуту. Під словами Щупака цілком підписався О. Дорошкевич — єдиний приклад на диспуті, що хтось із кимсь погодився. О. Дорошкевич займає „угодницьку“ позицію: „треба лішити колишні позиції войовничого немирненства й гуртом творити нові мистецькі цінності“... З останніх промов треба зазначити слово т. Жигалка, комсомольця з села, бо він гордовито обіцявся, що ми самі через десять років ту Європу вчистемо. Європа й зараз дечого в нас учиться, але треба гадати, що в неї завжди буде чого навчитися й нам. Далі зацікавлює пародокс М. Рильського — у нас, мовляв, немає письменників не через те, що їх у нас замало, а через те, що забагато. М. Рильський дещо сказав ще з приводу останньої тези М. Хвильового...

В цілому треба сказати, що — забагато місяця відобрато в диспуті та в книжці визначання категоріяльних термінів т. Хвильового: Європа, просвіта, халтура, культура etc. Це не на користь умінню філософічно міркувати сучасної інтелігенції

Чимало було просто скарг на наші культурні злидні, особливо з боку кваліфікованої частини аудиторії. Молодь виявила великий бойовничий запал, обов'язково намагаючись перемогти класового ворога й зустрічаючи замісто його сумлінних радянських спеців чи ще краще самого т. Хвильового.

Голова в останньому слові констатує, що „приймовна платформа для спільного порозуміння й контакту накреслилася в промовах багатьох товаришів, зокрема в промові тов. Щупака“ і вбачає в ньому „невеличкий доробок... сьгоднішнього диспуту“. По-за тим досить сумнівним доробком диспут і книжка мають величезне історико-літературне значіння.

Що-ж до виконання свого завдання розгляду знаменитих тез, то очевидно, диспут виявив корисність тих чи інших тверджень М. Хвильового для всіх без винятку співучасників; зокрема що до головного — молоді, то виступи т.-в Коваленка, Десняка і Ле як-найкраще виявили ті атавістичні ухилення, що з ними змагався „Сатана в бочці“.

М. Доленго

Микола Хвильовий. Камо грядеши. Памфлети. Книгоспілка. 1923.

Перша з трьох статей цієї книжки була предметом дискусії в Києві. Ми вже зазначили в рецензії про відчитну збірку промов київського диспуту, що основні твердження статті Хвильового залишилися неспростовані. Ця стаття — про „Сатану в бочці“ або про графоманів, спекулянтів та інших „просвітян“ — викриваючи „безшашну свистопляску в тій-же українській літературі“ і трохи перебільшуючи це дрібне явище, захищає з великим запалом певні абеткові істини за шістьма тезами. По-за істинами абеткового порядку та-ж стаття намічає пару тверджень од них складніших і сумнівніших. Отже звернімося до другої статті „Про Коперника з Фраценбургу або абетка азійського ренесансу в мистецтві“, що є найбільш теоретична з усіх. Вона розгортає натяки першої, надаючи їм лірико-теоретичної суцільності. Завдання абетки збентежити молоду молодь, щоб вона критично поставилася до прописних „енко“-вих істин.

М. Хвильовий починає свою абетку невідомого ще ренесансу з визначення мистецтва, як архі-специфічної галузі людської діяльності, що намагається задовольнити нашу любов до прекрасного, й зараз-же відмовляється від такого визначення, приєднуючись до плеханівської формули мистецтва просто, а невзагалі. Далі міркування М. Хвильового розвиваються таким шляхом... Ортодоксальна формула — мистецтво, яке метода пізнання життя — єсть єдино правильна. Інше основне визначення мистецтва, яке методи будування життя є наслідком ревізійонізму плеханівської естетики. Подібно до берштейнівського ревізійонізму, воно має реакційні соціальні підстави. Будування життя через мистецтво — то є неплеханівська софістика. Ідеологи будування, тоб-то і напостовці, і лефовці, і пролеткультовці, й октябристсько-платформовці, й панфутуристи і їм-же ім'я — легіон (або ліве мистецтво. — М. Д.) виявляють ідеологію нової неплеханівської буржуазії, виявляють, звичайно, позасвідомо. „Хотіли вони цього — не хотіли, але вони стали ідеологами нашого неплехана“ — далі паралель з анархістами — позасвідомими ідеологами куркульні.

Визнавши за єдино-правильну формулу мистецтва, яке будування життя, і йдучи тим-же логічним шляхом не дуже важко надійти до аналогічного висновку, що тов. Хвильовий і хоча-б тов. Воронський захищають останні ідеологічні позиції старої буржуазії, того самого „великого буржуа, що сходить з історичної арени відігравши свою велику роль“ (26 стор.).

Маючи на увазі, що до першої позиції близькі т. т. Луначарський, Троцький, Воронський і Хвильовий, а другу захищають численні діячі лівого мистецтва, що їх рахує з бойовим завзяттям сам т. Хвильовий, ми опиняємося перед дилемою: або вести ідеологічний перед у неплехана, або пасти задніх у „великого буржуа“. Пролетарське мистецтво опиняється в становищі Іллі Муромця на роздоріжжі, де всі шляхи однаково загрожують небезпекою.

Далі треба зауважити, що в справі тлумачення мистецтва пролетарського т. Хвильовий займає посередню позицію. Він не погоджується ні з т. Троцьким, що пролеткультура не матиме часу розвинути, ні з тими тов.-ми, що мають досить вільного часу на її розвиток. Т. Хвильовий каже, що трохи часу буде й вистачить його тільки що на розвиток самого мистецтва, а не всієї культури... Один персонаж у Салтикова в змаганні про нестерпність душі став якось на аналогічну компромісну позицію — „у лягушки тожє єсть душа, но только маленькая и не бессмертная“. За головну здатність цієї „маленької и не бессмертной души“, скороченої пролеткультури т. Хвильовий визнає — романтику вітаїзму. Історичну добу розвитку

цієї романтики М. Хвильовий зве азіатським ренесансом і, з погордою згадавши про своїх опонентів, заявляє, що це вам не червона просвіта. До речі, червона просвіта то є, за Хвильовим, тригодинний ступінь розвитку будівничої ідеології.

З приводу двох останніх засад — вітаїзму та неоазіатизму — М. Хвильовий згадає свою первісну ліричність і подає нам красивий ліротеоретичний відступ:

„Отже, час романтики вітаїзму — доби горожанських війн.

Отже, її художня природа — бойовий „ідеалізм“ в лапках молодої класи — пролетаріату.

Отже, її перспективи — роля одного з фельдмаршалів у майбутніх барикадних боях“ (37 ст.).

Концепція майбутнього азіатського ренесансу в мистецтві зроблена, очевидно, за шпенглерівською методою. Коли комусь треба зараз пасти задніх у великого буржуа, а в майбутньому сподіватись на пришествя нового Рамаана, то нам залишається зробити тільки поетичне спостереження:

„Мне сдается, что эта потребность лежать

То пред тем, то пред этим на брюхе

На вчерашнем основана духе...”

(Ол. Толстой)

Проте необхідно констатувати чималу нерозв'язану ще теоретичну плутанину навколо саме основних питань.

Плутаються весь час такі розуміння:

- 1) Мистецтво класи.
- 2) Мистецтво віку.
- 3) Класова ідеологія.
- 4) Ідеологія загальнолюдська.

І взагалі переплутано проаналізовані марксистом соціальні розуміння що до культурної надбудови і ті-ж таки розуміння біологічного, тоб-то загальнокультурного походження. В культурі єсть елементи, що спадково передаються від одного віку і класи до іншого та іншої. Для таких елементів єсть своя термінологія, або обивательська (див. визначення загально-мистецтва, цитована вище) або критична, сучасно це шпенглерівська, категоріяльна.

Хвильовий, безсумнівно, й на відміну від червоно-просвітян, приймає такі постійні елементи, постійно використовуючи для них категоріяльну термінологію: Європа, Просвіта, вітаїзм, ренесанс, то-що і намічаючи (в концепції ренесансу) циклічний лад їхнього розвитку. Тут з М. Хвильового є шпенглеріанець, ідеаліст в лапках чи без них. Але з іншого боку („ти не раз розколеш своє я“) Хвильовий Микола є ортодоксальний плехановець, що визначає мистецтво, як методу пізнання життя, тоб-то за його тимчасовим соціальним призначенням, а не за постійною біологічною, фрейдівською суттю мистецтва, й використовує відповідну матеріалістичну термінологію.

Через таке рівночасне використання двох систем визначення не могла не виникнути страшна плутанина в теоретизаціях т. Хвильового. Проте його особисто обвинувачувати тут не можна, бо завдання розмежувати соціальні та біологічні елементи в різних „культурах“ культури є завдання майбутнього, сподіваємось, недаї лекого. Коли таке розмежування перейде, ми зуміємо перекласти великі ідеалістичні концепції минулого, нашою сучасною матеріалістичною мовою і це справді буде якийсь ренесанс, тільки навряд щоб тільки ренесанс (відродження старого) й виключно азіатський. Хвильовий вбачає неясні блакитні окреслення майбутньої культури, свосині озера й уміє показати їх хоч на хвилинку читачеві.

В останній статті т. Хвильовий відмежовується від Воронського й полемізує з т. Пилипенком, тоб-то визначає точніше свої практичні позиції.

Практичні пропозиції друга Хвильового („друг-Пилипенко...“), коротко, такі: по-перше, чистка для всіх, по-друге, лікнеп для молоді, а по-третє, перспектива — „кличемо до невідомих обривів прекрасного азіатського ренесансу“. З Воронським т. Хвильовий не погоджується через відсутність у того перспективи.

Теоретичні міркування Хвильового, що їм він надає значіння першого абзацу до теорії нового мистецтва (в передмові), повинні спокусити молодь на самостійне мислення і вже спровокували опікунів її на відповідні захисні виступи. Його практичні поради розворушили болото червоного просвітянства (і просвітянства академічного також) і можуть у найближчому часі спричинитись до великих, революційних змін у структурі наших літспілок. Взагалі з цих листів до молоді від свіжого молодим вітром, вітром вільної дискусії.

М. Доленго

Данило Щербаківський та Федір Ернст. Український портрет XVII—XX ст. Київ — 1925. 64 стор. 16 мал.

Сила художньо-історичного матеріалу, що за час революційної доби ставши власністю республіки тим саме став доступним широким колам громадянства шляхом репрезентації в мережі музеїв України — являє собою першорядне культурне значіння. Той, хто хоча приблизно вміє підійти до культурного пам'ятника, не ганяючись за мовою й не рахуючи за обов'язок дивитися на той чи інший зразок культурного досягнення, на той чи інший пам'ятник мистецтва з точки зору пануючих поглядів чи напрямків — лише той може уявити всю вартість скарбу, зібраного за останні часи з ретельністю, що часто становилася на межі саможертви. Ввесь цей матеріал, що переходувався в маєтках магнатів, в приватних збірках аматорів, по церквах та монастирях, іноді неприступній навіть фахівцям — зараз дістав можливості бути об'єктом широкого наукового досліджу. Між зразками малярства, сницарства, інтер'єру, кераміки, побутових річей, фамільних документів, архівного матеріалу, бібліографічних пам'яток, рукописів і т. и. — маються й речі першорядних, іноді всесвітньо визнаних майстрів, бездоганної техніки, унікалів. Наслідки студіювання цього культурного майна мають заповнити не одну нову сторінку історії всесвітнього мистецтва; що-ж торкається його значіння що до освітлення різних моментів культури Українського народу, то дослід цього скарбу за сучасними можливостями утворить безумовно окрему добу, відчинивши нові точки зору на цілу низку явищ нашої культури.

Конкретний доказ тому маємо в появленні в убогій нашій літературі з питань мистецтва книжки Щербаківського Ернста, що зміст її присвячено історії портретного малярства в межах України. Вона являє собою дослід, що в основу його покладено студіювання лише матеріалів одного музею, матеріалів виставки українського портрета музею імені Шевченка в Києві.

Не вважаючи на обмеженість територіального масштабу досліджу, книжка залишає враження фундаментальної праці удосконаленої проробки матеріалу. Можна сміливо сказати, що ця робота — одна з перших дійсно солідних робіт в площі досліджу даної галузі мистецтва України. Проглянувши зміст її, почуваш право авторів на підход до поставлених питань, чого так часто бракує у сучасних авторів, що беруться до критичної оцінки, до освітлення питань різних галузей мистецтва, лише з єдиним бажанням, не маючи ні відповідної ерудиції, ні певне виявлених одправних точок зору, ні того широкого кругозору, що його потрібує кожне питання з царин мистецтва.

Автори широко уявляють тему досліджу й підходячи історично до змісту її розбивають дану форму художньої продукції, що виявилися за час поступового розвитку нашої культури, на три групи: до першої віднесено продукцію художників, народжених України, що працювали й залишили наслідки власної творчості в межах України; до другої — роботи чужинців, що мешкаючи в межах України залишили пам'ятки творчості в відображенні місцевого життя, давши низку портретів цікавих також з історично-побутового боку, як і з боку технічних досягнень портретного малярства, як окремої галузі мистецтва; до останньої — народжених України, що залишили наслідки власної праці на інших теренах.

Автори починають огляд зразків портретного малярства тих часів, коли ця галузь мистецтва була ще цілком під впливом традицій культового порядку, лише в окремих випадках несміливо й невдало намагаючись збільшитися й відійти від них.

За тих часів об'єкти, що підлягали відображенню — побільшості князі й головні персони їх двору — не зупиняли уваги художника ні вимогами зовнішньої схожості, ні необхідністю втілення в образ, художником утворений, глибших моментів. Аксесуари суто-історичного змісту, одіж, побутові подробиці, зовнішні й приблизні риси натури — головні моменти перших зразків цього примитивного уявлення натури; це так-би говорити — древній період Українського портретного малярства, що пам'ятники від нього ми маємо, починаючи від XI сторіччя в формах церковних фресок, мініятур і взагалі в пам'ятках сакрального характеру.

Посуюваючись далі, український портретист починає скидати з себе ланцюги культових традицій, все більше й більше зупинюється над тим, аби надати характер, виявити внутрішню сутність натури. Але не владаючи досить розвинутою технікою, що звикало до передачі закованих в догму форм церковного малярства, не віддаючи собі певного відчину в моментах психологічних — вони всю свою технічну моторність повертають на аксесуари, досягаючи іноді досить високого стану техніки, порівнюючи з станом попередніх часів.

Це — українське середньовіччя малярського мистецтва. Об'єктами артистів-художників того часу були переважно персони, що відігравали більш-менш видатну історичну роль, фундатори, донатори; до того-ж періоду повинно віднести вотивні та надгробкові портрети.

Окрему фізіономію має портрет XVI—XVIII сторіччя, що стоїть на межі переходу до техніки й поглядів на портрет західно-європейських майстрів. Зразки портретного малярства цієї доби виявляються в пишній, іноді блискучої техніки деталізації багатого вбранства, паргових кантаків, оксамитових кунтушів, злотоватканих поясів случького виробництва, вигадливих гербів і т. и., що-ж до психології портрету, то ні магнатам, ні художникам їх діла до того було мало: на першому місці стояв антураль, ознаки влади, заможності.

У великого панства й магнатів були цілі галереї не тільки родових портретів, але й портретів видатних історичних осіб. За магнатами, звичайно, тяглося й просте шляхетство; козацька старшина теж замовлявала власні „контрефекти“ своєї родини й приятелів... Від панства силкувалося не відставати духівництво й міщанство. Не лише представники вищої духовної ієрархії, але й просте духівництво любило замовляти портрети“.

За цей час на терені України з'являються представники малярства інших країн і почувається перші впливи західно-європейського малярного мистецтва. Доба XVI—XVIII сторіч знайшла собі досить повно відображення в галерії також видатних історичних діячів як і представників різних кол громадництва. На портретах, особливо позбавлених історичної бутафорії, ми вже зустрічаємо іноді підход художника, де індивідуальні психологічні риси становляться центром його уваги.

XVIII сторіччя — час повного виходу нашого портретного малярства на західно-європейський шлях. Мода на чужинців змушує вельможних магнатів тодішньої України — всіх опих князів Безбородків, Кочубєїв, Рєпніних, Потьомкиних, графів Розумовських, Заводовських, Румянцевих, Потоцьких, Браницьких, Милорадовичів — притягувати на задоволення своїх художніх потреб найвидатніших майстрів заходу“. Ціла низка першорядних майстрів портретного малярства заходу залишає дорогий галерею тодішнього Українського панства й ми маємо зразки творчості Відре Лебрен, Лампі „старшого“ й сина, Рослена, Дау й інших. Вони принесли з собою й досяги техніки, що під її впливом виховалася іноді „на шкоду власним досягненням“ техніка майстрів. З'являються велетні малярської техніки українці Левицький (народився в Київ) та Боровиковський (з Миргорода), що залишили в зразках власної продукції силу першорядних творів. За ними — плеяда славетних художників, народжених України, що заповнюють блискучі сторінки загально Російського мистецтва: Венеціанов, Лосенко, Щукін, Зарянко, далі — Крамської, Ге, Рєпін і наприкінці — художники наших днів, що свідомо стали на шляху розвитку української культури.

Віжуче, навіть схематично накреслено авторами, як піонерами не тільки досліду, а й постановки питання, головні етапи розвитку українського портретного малярства; автори знайшли можливим торкнутись навіть персональних моментів, обережно зупинившись над характеристикою окремих представників малярства, оскільки то можна було зробити на основі взятого до дослідження матеріалу.

На наш погляд, появлення цієї першої невеличкої, але визначної роботи повинно викликати за собою цілу низку дослідів, що в основі його має бути той неоцінний скарб наших провінційних музеїв, який за наші дні став належністю широким колам. Вже й зараз цілий ряд питань встає перед нами, до освітлення яких ми маємо підход за конкретним матеріалом до нього. Одним із найцікавіших між ними нам здається виявлення умовин утворення тої „школи“ українського церковного малярства, що в зразках XVII, XVIII сторіччя дала такі цікаві зразки повної протилежності зразкам північноросійських шкіл, з їх аскетичною ідеологією. Українське церковне малярство, що в кращих досягах дало яскраві саморідні зразки, з його суто-арнаментальним підходом до розробки сюжету, іноді блискучої техніки, де в протилежність російським зразкам пишного-церковчату фонові надається тої-ж уваги як і центральним фігурам, де килим фарб і орнамент стоїть на першому плані переважуючи зміст сюжету, де рух, погляд, характер облич, одіж бере начало не в перспективі майбутніх мук пекла, а в радощах землі — являє собою цікавий момент з боку психологічного, виявляючи собою окремих уклад миропогляду українського народу виявити історичний шлях розвитку його нам здається надзвичайно цікавим. Сила матеріалу історичного-побутового, що залишається не розібраним, не освітленим і не репрезентованим — викликає необхідність, здається нам, утворення навіть спеціального органу, присвяченого широкому досвіду даній галузі мистецтва — малярству, що лише незнайою частиною зачеплено в зразковій роботі Щербаківського-Ернста.

І ми гадаємо, що автори так вдало справившись з поставленим ними завданням на першій спробі, не зупинялись над нею.

Коли необхідно, згідно традиції, торкнутись негативних рис праці, то їх можна піднести лиш на загальну схематичність змісту.

Бажалося-би повнішого освітлення умовин, того фону, що на ньому провадилася праця художників різної доби; торкнувшись таких могутніх фігур як Левіцький, Боровиковський — слід-би виявити моменти еволюційного порядку, показати персональні впливи, за якими піднялася до такої високости їхня техніка, а також зупинитися й на тих умовинах, за якими ці велетні мистецтва, що віддали усі свої сили відображенню блискучих вельмож свого часу — сами закінчили життя в убогості й навіть невідомо де поховані. Такі моменти, освітлення їх — нам не здаються виходом за межі поставлених нарисом завдань¹⁾.

Не можемо не зупинитися й на зовнішності видання. Його вигляд досить може служити доказом того, що повний занепад художнього підходу до влаштування книги — залежить не від відсутності „людей“! а від невимістости тих, хто стоїть на чолі технічної обробки книги — знайти відповідних фахівців справи; той зовнішній бруд, що його викидають на ринок наші українські видавництва залежать не від відсутності коштів, а від відсутності „середств“ зовсім иншого порядку, й ми з приводу цього не можемо не навести цитати з фрази, що нею закінчується прекрасна книжка шановних авторів: „час покласти край міщанській байдужності до питання художнього будівництва сучасності“.

М. Філянський

Artur Holitscher Das Theater im revolutionären Russland. Volksbühnen-Verlags und Vertriebs G. M. B. H. Berlin; стр. 40.

Автор цієї брошури двічі (1920 та 1922) одвідав РСФРР й навіть видав книжку про свої од першої подорожи вражіння („Drei Monate in Sowjet-Russland. Berlin. S. Fischer Verlag“). Не обмежившись цим, надрукував він крім того й цю брошуру, яко 4 випуск серії „Kunst und Volk“. Чимало можливо писалося на цю тему у закордонній пресі, але й присвята їй окремої книжки, й щирий тон співчуття революційному будівництву в Росії, що проймає всю книжку все це заслуговує на увагу до неї.

Надзвичайно дивується автор тому захопленню театром та всякими видовищами взагалі, що спостерігав його він у Росії навіть у такий тяжкий що до матеріальних обставин рік, як 1920. Причина цьому полягає на його думку в особливому характері російського народу, „що по природі своїй є нарід, який грає, мріє, нарід по-дитячому наївний й по-дитячому добрий, нарід, що так часто жвиав гру та танок у своїйому житті, що усією своєю природою є актор“. Отже й дав цей нарід за революційні роки театрові надзвичайно вдячного глядача, що відживляюче впливав і на самих акторів. Театр зажив новим, міцним життям. Але вимагав цей новий глядач і нового театру. „Швидкий темп розвитку, — пише автор, — перескочив через питання про долю окремої людини; потрібно було вже голосного, колективного, високого патосу у трагедії долі, близького підходу до безмежного трагізму сучасности; вимагав цей темп життя також і міцного батога Арлекіна, барабанного бою, звуку міцного гупання мільйонів чобіт...“ Автор спинається далі на тих масових видовищах, що характерні були для перших років революції, на інсценіровках суду, живій газеті й т. д. І з особливим захопленням описує він свято з приводу трьохріччя Жовтневої революції, сюжетом якого було взяття Зимового Палацу в Ленінграді, в цьому святі, що влаштовувалося на тому самому-ж місці, де розгорнулися року 1917 самі події, брали участь актори, червоноармійські загони й навіть крейсер „Аврора“. Подавши опис цього свята, автор із захопленням пише: „Тепер вже понад сто тисяч людей, прямувало з усіх боків до Зимового Палацу. Увесь величезний майдан переповнили ці бурхливі маси, що кричали, співали, бігли-прямуючи до Зимового Палацу. Постріли з рушниць, грукіт автомобілів, страшний грім з „Аврори“... все це робило надзвичайне вражіння, викликало навіть жах...“ І закінчує свій опис автор отакими словами: „Що до етичної і художньої вартости, а тако-ж історичного виправдання такої вистави — різної можна триматися думки. Але хапала вона чудовою сміливістю, підіймала настрої та зворушувала до самої глибини. Її-ж безпосередність, освітлення, рух, сама ідея маси, що її вона несла в собі — все це робило її незабутньою. Тут дійсно здавалося перекинуто було містка

¹⁾ Особливим пробілом видання повинно рахувати незначну кількість ілюстративного матеріалу, хоча цей пробіл і легко зрозуміти, взявши на увагу умовини, що оточують не тільки бажання, а й прямиї необхідності.

до театру майбутнього, того театру, що прислуховується до політичної ідеї та служить їй" (21-12). Європейцеві, — думає автор, — дивними здавалися - б такі масові видовища, але нагадує тут він про часи містерій і зазначає, що „поновлення, збудження колективного почуття цілком виправдує нове російське народне свято, хоча - б і в умовах злиденного життя“.

Далі переходить автор до театру 1922 р. Зазначивши глибокі одміни, що їх уніс в життя НЕП, оглядає автор один за одним московські театри. Московський Художній Театр не викликає в нього особливої симпатії сталістю своєю як на ті роки репертуару. З прихильністю спинається автор на роботах Вахтангова, Таїрова, Грановського. Лівий фронт — Мейерхольд, Фореггер з їхніми спробами тих часів наблизити театр до цирку не викликає в нього співчуття; з іронією говорить він про різноманітні трюки, що вживалися вони тоді в Мейерхольдовій майстерні як підчас самої вистави, так і в атрактах. Нарешті з захопленням описує він „Кармен“ в постановці Саніна та Федоровського, що насочно довела, на його думку, силу творчої думки російських театральних діячів. І закінчуючи свою книжку, висловлює автор свою думку про відношення російського театального мистецтва до західного про те, що може воно Заходу дати „Збагачення театру (з. євр.) повинні піти тільки за тим імпульсом, що підганяє розвиток загального народного життя, яке ввесь час іде вперед. Наслідувати російському театрові по - за Росією не недоречно, проте з великим здивуванням мусить зах. європеець дізнатися про ту єдність, що існує у революційній Росії між проявами громадського життя народу та виразом його примитивної охоти до видовищ“.

Хоч і не міг автор у коротенькій такій брошурі докладно описати свої театральні враження — чимало цікавого дасть вона проте закордонному читачеві, що так мало знає про художнє життя та мистецькі досягнення революційної Росії. А крім всього, наводить вона на думку, що час уже зібрати матеріяли про ці масові видовища та грища, що влаштовувалися були за перші революційні роки й майже виключно тільки в Росії. Час іде й багато цікавих подробиць зникає з пам'яті тих, хто брав у цих грищах участь. Складають вони проте закінчений етап у шуканнях рос. революційного театру, його спробах з'єднати театр із життям.

П. Рупін

* Zdeněk Nejedlý: Ukrajinská Republikánská Kapela.

Західня Європа ніколи не відзначалася докладними відомостями про колишню Росію і її складові частини. Тому не дивниця, що для широких колій громадянства, навіть освіченого, поява України на світовій арені була незвичайною несподіванкою. Про українців та українську культуру вони майже нічого не знають, або — ще гірше — мають зовсім неправильні та перекручені уявлення. Українська культура ще має пробити собі шлях у Європу й завоювати собі там почесне місце. Кожний крок в цьому напрямку мусимо щиро вітати — розуміється, коли він критичний і сумлінний, бо тільки тоді він може йти на користь українському народові та його справі.

Таким кроком є вищезазначена книжка професора чеського університету в Празі Зденька Неєдлого. Її написано з приводу концертів української капели Кошиця, що відбулися в Празі 1919 року, але мета її й зміст виходять далеко по - за цей випадок. Тут подано дуже влучну об'єктивно-реальну характеристику українського народу в його співах з зазначенням історичних і етнічних джерел української пісні. Автор книжки є славетний і найбільший в сучасний момент чеський знавець слов'янського, зокрема українського, співу й музики, відомий музичний критик і історик музики. Він має великий авторитет не тільки вдома, але також у сусідів — німців, південних слов'ян то - що, тому його слово має особливе значіння, бо знайде відгук і далі на заході.

Не будемо тут переказувати всі подробиці змісту: українському читачеві вони дають мало нового. Подивимося лише, що думає автор, з своєї широкої наукової точки зору, про українську пісню.

Порівнюючи українську народну пісню з піснями інших слов'янських народів, він помічає в ній перш за все велику різноманітність типів і відтінків і пояснює це глибокими історичними та географічними причинами, що втворюли різні типи українця — головними з них автор вважає три: південний, поліський і карпатський. Але разом з тим в усіх цих різноманітних типах української пісні панує надзвичайна єдність, що відповідає всій сукупності властивостей єдиного українського народу, як цілком окремої етнічної одиниці. Від пісень західних народів вона різниться тим, що зберігла — як в змісті, так і в композиції — ознаки свого народного походження.

З другого боку, від російських пісень українська різнилася більшою складністю, що свідчить про складніші обставини народного життя. В ній нема відомої одноманітності, монотонності російської пісні; замість того — в ній відчувається різноманітність і різнобічність життя західно-європейських народів. Таким чином, українська пісня має східний характер, але разом з тим психологічні підстави наближують її до пісні західної. Далі вона не знає безмежного суму російської пісні: в ній завжди знаходимо хоча-б промінь світла та радощів, — це є та різниця, що полягає між росіянином Достоевським і українцем Гоголем. Цими своїми рисами українська пісня дуже схожа на чеську, яку нагадає ще й своєю ритмічністю (відрізняючися тут від пісні східної), більшим впливом інструментальної музики й відсутністю (в протилежність польській пісні) якої-будь панської психології. Тому, між иншим, українська пісня так подобається чехам.

Окрім докладної характеристики української народної пісні, автор знайомить своїх читачів з найвидатнішими фактами історії української музики, зокрема хорового мистецтва, обговорює найцікавіші для них риси в творчості Лисенка, Стеценка, Леонтовича й инших.

Своєю книжкою Неєдлий торує українській культурі шлях на захід і до широкого світу. Коли він упевняє нас, що в Чехословаччині Україна має вже певний ґрунт¹⁾, то ми охоче віримо йому, бо відчуваємо це з кожного рядка його книги.

Машу додати тут, що проф. Неєдлий не належить до чеських ворогів Радянської Спілки. Він стоїть на чолі „Товариства культурно-економічного зближення з Новою Росією“ (Spolek pro hospodárské a kulturní sblizení s Novým Ruskem) і в часописі цього товариства „Nové Rusko“ (Нова Росія), що він-же його й редагує, підтримує думку необхідності взаємовідносин з Радянською Спілкою та містить інформації про СРСР, між иншим і про Україну. Наприклад в числі 3 (квітень 1925 р.) є стаття: „Poznámky o literární Ukrajině“. (Увага про українське письменство); в ній, з приводу подорожі по Західній Європі Тичини, Поліщука й Досвітнього, подано дуже прихильні літературні профілі цих письменників і інформації про літературний рух на Україні, зокрема про діяльність, напрямок та значіння „Гарту“ та „Плугу“; з задоволенням підкреслено, що „Гарт“ та „Плуг“ „працюють для пролетаріату в найширшому розумінні цього слова“ й охарактеризовано їх, як „цілком нові типи літературно-мистецьких спілок, типи, що могли утворитися лише після соціальної революції“.

Думаємо, що згадані тут явища чеського літературного життя мають певний інтерес, і бажаємо, щоб через цю нашу коротку звістку українському радянському громадянству стало відомим хоч-би прізвисько одного з щирих та безкорисних приятелів Радянської України — проф. Зденька Неєдлого.

Далі користуємося нагодою, щоб звернути тут увагу на той інтерес до українських справ та української культури, що його чехи дійсно виявляють в значній мірі. Про це свідчить ціла низка різних інформаційних видань більш або менш серйозного характеру. Йдучи на зустріч потребам суспільства, видавництво „Гавлічек“ в Празі видає навіть цілу серію дешевих книжок під агітаційною назвою: „Poznejte Ukrajinu!“ (Пізнаймо Україну), призначених для найширших кол читачів. Темі цих книжок дуже різноманітні: окрім питань сучасної політики, тут маємо книжки про Тараса Шевченка, про історію України й українське відродження, про Буковину, Угорську Україну, про стан господарства на Україні, про Львів — серце Західної України, про українсько-чеські взаємовідносини й т. инш. Між авторами зустрічаємо М. Грушевського, Смоль-Стоцького, Дорошенка, Махала й инш. Видавництво не таїться з своєю практичною економічною метою: вона доводить своїм читачам, що „від наших зносин з цією країною ми можемо багато чого сподіватися для чеської торгівлі і промисловости“, — тому, мовляв, треба поширювати відомості про Україну. Але хоч-би й так, насувається питання, чи не слід і нам покласти трохи праці, щоб придивитися до тих людей і до того народу, що з таким запалом ідуть за гласом: „Пізнаймо Україну“?

Евген Рихлік

М. Рильський. Крізь бурю і сніг. Слово. 1925.

Дві поеми збірки відомі вже в окремому виданні. Перша — ідилія октавами писана — „Чумаки“ так само являє собою стилізацію, як і друга, що дала назву всій книжці. Друга виконана краще за першу, хоча-б за своєю мовою, про що трохи далі, й зацікавлює оригінальною для поеми драматичною біомеханікою. Поема, осо-

¹⁾ (Ukrajina u nás již zije a bude zít).

бливо в першому та в другому розділах, стилізує Леськурбасові постановки. Ліричний пролог до неї подає нам гостру лірику каяття:

„Хіба твоя даремна постать
Тобі самому не чужа?
Хіба не міст облудний мостить
Твоя заблукана душа?
Сліпець, що бачив на Потмосі
Звірний лик твоїх богів,
Невже тебе веде ще й досі
Під дикий, під охриплий спів?“

(67—68 стор.).

Скінчено поему „Крізь бурю й сніг“ разом з усією книжкою урочистим благословенням життя:

„Благословен молочний дальній шлях,
Що рве життя і відкрива походи!“

Цей традиційний солодкий світ нашого акмеїстичного неокласицизму М. Рильський розуміє глибше, як його сусіда на київському Парнасі Филипович, але так само однобічно. Основна різниця по-між стилізаціями обох поетів полягає в тому, що творчість М. Рильського цілком позбавлена надзвичайно характерного для П. Филиповича історизму. За Шпенглером дух поезії Филиповича, що його перейнято почуттям нескінченності часу, є сучасно-європейський, фавстівський. Рильський поетично сприймає тільки сучасне, тільки цей момент — подібно до древніх елінів (за тим-же автором). Він уникає в своїй поезії розумовости, фавстівської інтелектуальности, найбільш за все полюбуючи ковзатись на поверхні речей і подій.

Ефектні, біомеханічні розділи його останньої поеми не становлять винятку. Та й справді... Його автобіографічний, анонімний герой ввійшов-таки у город. Кого-ж він там побачив? Виключно тільки дві категорії людей: старців та панків.

„Що-ж вам подам, брати мої і сестри,
а вас якою кісткою вдавлю,
що мрієте про поні та Спінозу“... (71).

На селі, в 2 і 3-му розділі за-для як-найгострішої соціальної характеристики селянства змальовано (драматично й художньо) картину самосуду. На цю картину дивляться парочкою дачники:

„Звичайно, річ жорстока самосуд,
Але — passions... Життя є царство сили“.

Виникає тут у Рильського интересна подібність до В. Сосюри: для обох фактором їхнього поетичного соціального обурення є люмпен-пролетаріат (представники-герої в обох: старець, злодій, проститутка — за головними спеціальностями люмпену). Різниця в „мерах воздействия“ на багату частину населення... Сосюра „стріляв-би в кожні жирні очі“, а Рильський (людина не військова) шукає кістки вдавити...

Заспокоюється М. Рильський тільки на майбутньому поколінні, теперішній малечі та на тому-ж творчому ремеслі, що про нього говорить епіграф перед збіркою.

Після жакливого малюнка — „закопано, а з-під землі чоло й пасмо кучерявого волосся видніється“ — в останньому, сьомому розділі поеми:

„Шевченко оживає на стіні
І сходить до поснулої малечі,
І шепче їй у добрій тишині
Свої гіркі, свої солодкі речі“ (77).

У Рильського є декілька хороших, професійно точних спостережень шкільної малечі — професійна лірика! От ще —

„Рядок чорнявих і рудих голів,
Вікно зимове у затишній школі,
І шум коліс, і пилки твердий спів,
І чорний пар на злученому полі, —
Людських зусиль алмазний колектив...“ (11).

Остання цитата повертає нас до позитивного полюса книжки, — „Чумаки“. Це не є просто ідилія, бо по-за своїм художнім призначенням „Чумаки“ захищають ще деякі теоретичні твердження, провадять певну полеміку з певними авторитетами.

Поет, бачите (10 стор),

„Співа, що хоче і співа як хоче,
Хоч-би сто раз казали це і так
Йому Белінський, Лесінг і Коряк“.

Свого „що“ — модернізовано-старосвітського — поет не дуже обстоює, погоджуючися з тим, що

„про Довейка і Домейка“

тепер писати — то був-би кепський тон“, але дуже скептично ставиться й до „що-в“ чужих:

„Та чую небезпеку і з бетоном,
Ще стане він, а може й став шаблоном“ (10).

„Співцям бетону“ взагалі не щастить у Рильського, навіть і розмовляти з ними не хоче:

„Ця мила казка може й не для вас
Творці бетону: надто вже наївна“ (24).

По-за такою кокетливою полемікою поема виявляє в хорошій афористичній формі деяку позитивну ідеологію з установкою на вселюдську користь (як завжди — солодкий світ) —

„О, велнеті, що запряглися в ярма,
Щоб цілий світ од ярем увільнить,
Я вірю, що йдете ви не дарма...
І це-ж ми всі, дрібні та непомітні
Серця ведемо у краї блакитні.“
„Є ланцюги, що їх не можна рвать,
Немов у тілі вен або артерій.
Чи-ж сором Марксу Гракхові подати
Братерську руку?“

Далі йдуть ідеалістичні міркування про красу, що відчиняє білі двері, красу сестру з мінливими очима etc.

Спокушатись через таку красу не треба. „Разве редко в прошлом ставили мертвый идол красоты“ чули ми від В. Брюсова.

Зміст усієї полемічної поеми короткий:

„У довгій мові та недовгий зміст:
Люблю співати про те, про що співаю;
Хай буду класик, а не футурист,
Співець рибалок, меду й Навзикаї“... (13).

Про чумаків сказано тут тільки між иншим, за-для стилізації. „Чумацької не ждїте Одисей“.

Що поет уже не може витримати влади двох сестер, краси та думки свідчила нам поема „Крізь бурю і сніг“, протилежний полюс книги. По-між обома поемами вміщено низку віршів. За їхнім викладом вони ближчі до „Чумаків“, тоб-то писані

довгими складними реченнями. Надзвичайно характерні для всієї збірки, за винятком останньої поеми, постійні перераховування предметів, чи епітетів та й узагалі зловживання фігури повторення. Збірка рясніє такими виразами, як

„Віки борні, утєч, боїв, образ“
 „Ревінням, зойком, криком розірвати“
 „Руйнуй, будуй, горнися до громади“
 „Впав бадьоро, свіжо, дзвінко“
 „Ти зацілована, запльована,
 Фарбована — і нежива...“

Ці перераховування позначають увагу доступності життєвого процесу. Іноді вони дуже влучні — „і видиться, і мріється, і сниться“, наприклад, але повторюючись і повторюючись таке пасивне рахування починає звертати на себе увагу і втомлювати читача.

Зміст окремих поезій то буде так само, як і в поемах, постійна стилізація. Поет стилізує чужі сюжети — „Есмеральда“, „Троє в одному човні“ й народню творчість — „Косовиця“, поетичні мотиви російських чи французьких поетів і відомості археологічного характеру. От верленова кінцівка на сонет — „забудь про вежі темної години“ (в російському перекладі „прочь, ангел говорит, все доводи гордыни“). От игорсеверянінський ритм — „я натовився од екзотики, од хитро вигаданих слів“, що його, не вважаючи на дактиличну риму, хочеться продовжити — „мне скучен королевский титул, которым бог меня венчал“. З 60 на 61 сторінку перейшла без уявлю Н е з н а к о м к а, що її досить неввічливо прощає автор —

„Іди, проклята, йди на шлях“.

Ми бачимо, що ці всі приклади не наївне запозичення, але високо-художня стилізація та тільки в цій задушній атмосфері постійної стилізації важко дихати й через випари чужої творчості важко роздивитись, як гідно на власне поетове обличчя.

Проте де-не-де по-за штучно вигаданими словами блискають натяки на стиль замісто стилізації. Тоді, як у „Китаєві“, —

„Крізь плісняву холодних келій,
 Крізь ладан, віск і клобуки,
 Як очі грішниці веселі,
 Сміються роки і віки“.

не лякаючись навіть неумомимої тіні Григорія Сковороди, що стильно закінчує цю п'єску.

Порівнюючи збірку до попередньої „Синьої далечини“, бачимо, що „Крізь бурю і сніг“ має певні ознаки дальшого зростання поетичного хисту М. Рильського, хоча й їй і бракує художньої урівноваженості „Синьої далечини“. В новій збірці є нова для мініатюриста Рильського велика форма — поема з таким визначним досягненням, як саме „Крізь бурю і сніг“. Поет почав хоча-б полемізувати з сучасністю, визнаючи тепер не самі її хиби, але й власні помилки.

Така зміна світосприймання від чумаків до бурі викликала певний ідеологічно-естетичний злом, що дав, як нові придбання, так і нові зазначені вище формальні помилки через невідхильне при тому порушення художньої рівноваги (порівняти останню збірку П. Тичини, що — вона теж зазначає злом). Треба гадати, що поет відшукає тепер нове художнє положення рівноваги й перейде наприкінці остаточно від стилізації до стилю. Рильський дав нам право чекати від нього не „класичного“, а власного стилю.

М. Доленго

П. Филипович. Простір. — Вид. „Слово“. Київ. 1925, ст. 54,80/0.

П. Филипович належить до тих поетів, що довго виношують у собі свої твори, доки зваяжуться їх написати. За всім роки Филипович випустив усього дві невеличкі збірки віршів. На першій його книжечці „Земля і вітер“, що появилася ще 1922 р., позначилися виразні сліди російських символістів та акмеїстів, хоч бували й образи, запозичені в імажністів. Поет виявив себе вже в тій збірці гарним техніком віршу, головню так званого „дольника“ (чи „павзника“, як його називали символісти), та п'ятистопового ямбу. Приємно вражала в нього культура слова, добірного

поетичного. Супокійний тон, яснопрозорий настрій, чисто поетичні теми й мотиви, нахил до старої символіки й т. п. спричинилися до того, що Филиповича почали вважати неокласиком поруч Зерова та Рильського, хоч класичного в ньому дуже мало. Це доказує й друга збірка його віршів.

Филипович так якось komponує свої поетичні твори, що громадські мотиви (а вони в нього все-таки є) відступають на задній план. Сучасність у його творах ледве пробивається крізь стару форму віршування. Її вбивають старий метр, стара строфічна конструкція, стара лексика. Вишукана форма, але збудована на старих зразках, не зможе оживити поетичного матеріалу так, щоб поет став цілком сучасним.

Про „визнання революції“ в наші часи балакати смішно. Хто має не визнавати радянської влади на восьмому році революції? Филипович — щирий радянський робітник і до „ворогів“ належити не може. Але як одбилась пролетарська революція в його творчості? На це питання й має відповісти критика.

Поет називає себе „сином доби“, коли „майбутнє й минуле влились сьогодні“. Але ця „сьогоднішність“ надто ще пахне ідеалізмом „вчорашньої доби“. Хіба не скрайній ідеалізм, ідеалізм народовця згучить хоч-би в таких рядках Филиповича:

„Ясніють верби й шумить вода.
Квітки і трави простяглися без краю,
Широким шляхом йде Сковорода,
І ластівки радіють і кружляють“.

Филипович „спостерігає“ революцію, а не переживає її. На восьмому році революції він побачив і здивувався:

„Дивись“ — каже — немає
Колишніх меж!“ (ст. 6).

Справді, річ гідна подиву, й поетові нашому здається, що так само будуть дивуватись „прийдешні покоління“ з наших днів, як і він. Филипович сам признається:

„Зовсім звичайна річ.
І не помітив я —
що: Помандрувала ніч
В чорні, німі поля“ (ст. 12).

і далі починається лірична декламація на тему відродження:

„Перша пісня дзвенить,
В пісні соняшний міт...“
„Із золотих джерел
Ллється радість і сміх...“
„Сходять зерна наук
В гімнах ясній красі...“

Одірваність од революційних сучасників свідомо й для самого поета. Ті „на шляху шукання вбачають світ великої зорі“, а в Филиповича самого:

„Пристрасть, ніжність, любов,
Мрійника мудрий сон“ (ст. 14).

Так, він свідомий того, що:

„А я у лісі марінь.
І це небезпечна звичка“ (ст. 10).

Чи не собі самому цілком слушний докір:

„Навіщо ноктюрни, елегій, то-що,
Мізерні, неначе подерте кашне? (ст. 15).

Ніби він і не любить самотнього зітхання і спів його здається йому не самотнім (ст. 28,10), але далі —

„Я весь задума і вагання“ (ст. 40).

„Тепер такий самотній я“ (ст. 45).

Десь поділася „мудрість мрійного спокою“ (ст. 41), і „думки — золоті кораблі“ (ст. 43), а серце мрійного поета

Мов маленький будинок
на неосяжній холодній землі,

замість того, щоб „рука руки шукала й серце чуло гукало серцю: йдеш?“ (ст. 6).

Одне в останній збірці Филиповича відрядне — це щире відношення до молодого покоління. Ось захоплення поета молоддю, що запрудила першого травня вулиці міста:

„Що сновигати і шамотіти —
Дні перекуплені вже не дні!
Травень розкинув широкі віти,
Повінь синітиме у вікні.
Хвиля, і враз залило проміння
Чвари дрібної усі сліди.
... Слава тобі молоде покоління,
Дню молодий!“ (ст. 16).

І далі: „Це нові зростають легіони,
Прагнуть волі і незмірних змін.
Прапор революції червоний
Має над просторами країн“ (ст. 19).

Це нове покоління, що „вже росте на молодій землі“, поет називає відважним мужнім, гострозорим (ст. 28). Бадьорість молоді впливає на нього оживляюче, вона заглушує „шапотливі слова“ про минуле й переконує автора збірки, що ще й для нього „день не догорів; а „повернувся з вірію мов птиця“ (29).

У збірці тільки один вірш „на злобу дня“ — про Версаль і Рур, що уявляються Филиповичеві тавром, чорними випеченими плямами. Надто явна надуманість теми, схематичність у трактовці її та правильний системний вірш — все це зробило згадану поезію „холодною“. Поет ще не навчився сприймати сучасність по-новому, а вливає молоде вино в старі міхи. Так, напр., ідею власності, що виникла в досторичні часи людського розвитку, Филипович одкидає якимось „прямолінійно“: Прагнущу, що жив у печерах, „звик слухати злих намов“ (чиїх, як не бісовських?) і мовив темним братам: „моє — жінка, табун, стріла.“ (ст. 13). Ідеаліст уважає привласнення грабунком спільного добра, не звертаючи уваги на неминучість цього факту з діалектичної точки зору. Так дивився на власність і Шевченко і Гайне але сучасний поет повинен розуміти історію по-сучасному.

На кількох місцях Филипович звертається до тем з української історії, як це робить і Тичина. Знайдете тут і Мономаха і Ярославну й Бондарівну й переказ про походження Київ. Найсильніший тут Мономах. Поетові вдалось короткими, рубаними рядками нарисувати сміливого князя, вихованця степу та бору. У відповідь на його „поученіє дітям“, таке християнсько-моралістичне, Филипович каже:

„О, Мономаше, ти не навчай,
Що щастя наше — покора й рай!
Зійдуть на попіл білі ченці,
А спис і сокіл — в твоїй руці“.

У непокірності Бондарівни польському магнатові поет бачить революцію:

„Годі тобі панувати, власнику темних людей!
Меду-вина ще не пито. Буде, ой буде вино!“

Филипович не вірить у переказ про Андрія Первозванного на київських горах. Київ — це город, де „велетенські заводи иншу долю кують, инше сяєво слав“.

„Залізний заклик чорних димарів“ — ось той новий Єрусалім, що його уявляв Скворода з багатьма банями церковними. „Це залізний голос доби“, — „воля і гнів!“ Це „наші віки“, коли в праці „можна будувати радість і сміх“ і здобувати „щастя для всіх“. Ось, „в синій етер мчать літаки, над містом піднявся новий Компанела“, а тому — не вірте мрійникам, не слухайте померлих! „спинить безголосу слізливу капелу!“ „Борвієм, пристрасною і згагою степів і буйними дощами несеться над усіма нами життя і вимагає ладу і пісень“...

Филипович любить слово. Добірне, плекане, поетичне. Слово багатозначне, що змінює що-хвили свій зміст. Гарне слово — це девіз Филиповича. Тут ясно, коли поет є творцем мови, слів, то він мусить їх відповідно плекати. Недавно ще українське слово було для Ф-ча чужим майже. А зараз він почуває, що „нема на нього нероду, їх сіє син доби“. Чисто парнаський культ слова. Йому присвячено першого лейтмотивного вірша. Вирази у Филиповича тонкі, шліховані: „гострозорі покоління“, „повечорілий шлях“, „густий і темний цілунок“, „легкоплинний час“, „короткозорий грудень“ і т. п.

Інтимна лірика поета пробивається на кількох сторінках збірки. Тут вона витончена до майстерності:

„І я під подувом розстання
Вертаюсь тихий і сумний.
Я весь задума і вигнання,
І смага губ і втома вій“ (ст. 40).
Або: „За холодним вітром листопаду
Тротуари, листя, візники...
Мов дитина невимовно радий
Доторкнувся до теплої руки“ (ст. 41).

Нема тієї навалюючої пристрасної, нема розпачу, а тихе, мрійне, тепле почування. Деякою штучністю віє од пережитків імажинизму: „ватаги днів“, „небо знаходить у скрині сріблястий час“, „срібний дзюб місяця“ то-що. Цікаво, що в небесне з'являється Филиповичеві в образі рогатого звіря. У першій збірці хмара була биком, а зараз зірки — це отара, дні — череда, дні — ватага лань і т. п.

Із 38 віршів збірки тільки два написані „дольником“ а в першій вони переважали. Це дуже шкода, бо треба сказати, що Филиповичеві дольник вдається краще, ніж иншим сучасним поетам.

Зараз у збірці переважає ямб (22 вірші). Филипович ніяк не може зваяжитись на верлібр. Цікава спроба Филиповича писати холіамбом („Лезами слів“) та александрийськими рядками (5 віршів). Властивий Филиповичеві п'ятистоповий ямб — бездоганий, як і в першій збірці.

Римування — по-старому. Точна рима доводить автора до того, що він мусить на декількох місцях повторювати ту саму риму. Я звернув увагу на риму „дні — у далині“ і знайшов її аж на п'яти місцях, риму „день — пісень“ — на трьох місцях, а „минуле — чуле“, „ти — дроті“, „сміх — всіх“, „крик — звук“, „слова — трава“ і н. на двох місцях. Дуже часті рими флексивні, трапляються де-не-де й дієслівні: „перегортаю — питаю“, „примірає — лишає“, „прошай — кружляй“, „побачиш — плачеш“, „летить — дзвенить“, „живе — пливе“, „придивлявся — позначався“, „поєдналось — здобувалось“ і т. п., або подібна комбінація різних родів рим: „Крик — звук“ (двічі), „мандрівник — звук“, „рахівник — звук“, „крик — звук“, „візник — звук“, „мандрівник — звук“, так що коли наприкінці рядка читач побачить десь слово з суфіксом — ик, то може бути певний, що воно римуватиме зі словом „звук“, або „зник“. Цього майстер повинен уникати. Невдало виходить у Филиповича „складна рима“: „радісні тепер ви — мудрої мінерви“ та „неточна“: „дощик — то-що“ (краще було зримувати: „дош — то-що“).

Приємно бачити неповні згуківі повтори, що звязують два рядки не римою, а алітерацією, напр.:

„Почуєш гордий крик
І знаєш: гострий креміль“ (ст. 6)
або: „Перегоріли надуми колишні
І лінія не радує мене (ст. 8)
або: „трава розкинув широкі віти,
Посіє шумітиме у вікні“ (ст. 16).

Строфічна будова у збірці так само стара. Строфічний Injambement (перенос слова на початок другої строфи) ріже вухо, напр., ст. 38. Т. зв. інструментовка згукова ніде немає виправдання, вона не мотивована. Чому, напр., чергуються групи — *ля* —, — *ні* — в рядку:

„Вмовляє ніч вогні біляві“ ...?

Такий згукопис, як, напр., у віршові „На стінах вечірня тінь“, або „Не тане день“, чи „Вітри і розталь“, — це непотрібні брязкальця, що не личать до змісту словесного матеріалу. Здається, українська поезія пережила вже період захоплення згукописом та вишуканим образом ще в перші роки революції. Пора закинути це й Филиповичеві.

В цілому — збірка „Простір“ цінне формальне надбання в нашій ліриці, хоч досягнень нових у ній небагато. Її автор пронизав тихою радістю, елегійним супокоєм і прозорим настроєм. Епічний холодок, що проймає майже всі рядки, „Простору“, взагалі властивий таким поетам як Филипович. Позбутися його він не зможе, бо це — його вдача.

Книжечку видано гарно, як і всі видання „Слова“, але тоненький шрифт обгортки в стилі 18-го століття мені не подобається. Занадто вона тендитна, порцелянова.

І. Майдан

Петро Панч. К а л ю ж а. Харків. Книгоспілка. 1925. 40 стор. in. 16°. Ціна 20 коп.

З п'ятьох коротесеньких оповіданнячок збірки більш-менш розроблено тільки одне „Черва“, де автор дав кілька живих постатей і переказав нам про родинні пригоди о. Ананія. Оповідання це дає хороший побутовий малюнок і добре виявляє психологію головного героя. В отця Ананія відразу дві неприємності: незрозуміла відозва ВЦУ про живу церкву й незрозумілий арешт зятя Кіндрата. Далі виникла така плутанина, що одній дочці треба правити молебня на дощ, а другій від дощу, і бідний панотець заплутався остаточно, в якому безпорадному становищі й залишив його автор.

Петро Панч оповідання свої почав будувати на шаржі. Так, у першому шкіді він знущається з дядька, що поїхав возом на трьох колесах і одній лапі на випередки з автомобілем. Дядька було, здається, надіслано попередити, що їде начальство автомобілем. Дядько надто вже анекдотичний, а товариші з машини за 3½ сторінки їхньої розмови з дядьком окреслені дуже схематично, і в цілому „Червоний“ ці гірші за „Черву“ з боку художнього. Проте, вони кращі за останнє оповідання, що дало назву збірці. В „Калюжі“ два героя: негативний Петро Миколаєвич з дружиною та їхній позитивний постоялець. Різниця між ними, головним чином, у тому, що постоялець бадьоро перестрибує через калюжі, а Василь Маркович ходить просто через калюжу. Калюжа — символістична, постоялець — комуніст, Василь Маркович — міщанин, а оповідання невдале.

Страничкові „шкіді“, їх два в збірці, розгляду, очевидно, не потребують. В решті-решт, маємо на 30 сторінок тексту 7 непоганих, тоб-то біля 25% художнього успіху. Наслідок середній.

Панчові гаразд було-б його підвищити.

М. Доленго

Я. Лепченко. Про що говорять квіти. Бібліотека природознавства. Серія „Жива природа“. Вид. Червоний шлях — 1924 р., ст. 89, ціна 65 коп.

Зазначена книжка являється гарно виложеною науково-популярною брошурою, корисною для книгозбірні в трудколі, а особливо для читача з позапільною, так званою освітою, завдяки тому, що написана легкою гарною мовою, зрозуміло освітлені складніші питання органічного життя, як наприклад, запліднення, закон Дарвина, Менделя, а саме головне тому, що в ній підкреслені моменти практичного наслідку після знайомства з життям квітки.

Починається книжка досить поетичним вступом, але за ним зараз-же криється і цікавість, зорієнтована на практичність досягнень від знайомства з рослиною. Елементарно й цікаво підходить автор до будови квітки, дотримуючись і педагогічної вимоги (від відомого, яскравого до більш таємного, теоретичного) далі розвертається значіння і роль окремих її частин, підкреслено, як утворюється овіч, значіння запилення і звернуто особливу увагу на перекрестне запилення, беручи в основу яке,

автор з'ясовує питання чисто практичного характеру, а саме селекціонізм, гарні свійські породи, еугеніку. На цих питаннях детально зупиняється автор і в кінці своєї брошури, де докладно і зрозуміло з'ясовує закони Менделя і практичні з них висновки в питаннях спадковості.

Підходячи до з'ясування таких явищ в природі, як офарблення, запахи і т. п. автор не зупиняє своєї уваги на естетичності цих явищ, а безпосереднє переходить до з'ясування питань добору, пристосування, щоб-то підводить читача до розуміння законів Дарвіна, а з другого боку яскраво підкреслює, що в природі ніщо не буває без певної мети, без певного завдання, а лише конкретне матеріалістичне керує природою, як в житті рослин і тварин, так і в людському, бо порівняння такі ми зустрічаємо не в одному місці книжечки. Т. роб., поклавши в основу біологічний принцип, автор дає цілком матеріалістичні висновки, що треба лише вітати.

Треба підкреслити, що всі висновки даються на підставі великої кількості прикладів — фактів з життя природи, а не являються наслідком теоретичних висновків.

Р. Кр - ва

А. Панів. Як звірі хату будували. Складена на підставі народних казок. Видання ДВУ, тираж 15.000, ц. 20 к.

Мені ця казочка дуже подобалася і своїм змістом та громадсько-виховною ідеєю і зовнішнім виглядом. Видано книжечку художньо. Малюнки не всі мені подобаються і фарби на першій сторінці обкладинки на свійських тваринах невдало підбрані. Але в галузі мистецтва я не берусь щось більше міркувати через те, що сам не є фахівцем в цій галузі, а по-друге, через те, що зараз я пишу рецензію зі слів читача (власне слухача) книжки — дівчини 4½ років. На запитання чи подобається тобі ця вся картина, та хто з усіх тварин найкращий. Я одержав відповідь, що всі дуже гарні оті що підряд, а оце що внизу, то ті пагані. Тут звичайно позначився зміст книжки, а не художність чи нехудожність виконання, бо читач уже знає напам'ять усю книжку. Вола й барана моя дівчина бачила дуже мало, через те й не зауважила нічого про їхню нетипичність.

А що до мови, то тут підчас читання були мені такі запитання: хіба триміти? — треба триміти. А що то глевки? (у нас кажуть вальки). „Мастять“: — хіба вони кашу варили на обід, як працювали? Я не зрозумів доречності цього запитання, бо не знав, що воно було з приводу слова „мастять“. У нас кажуть мазати замість мастити, але в цій значинні ні те, ні друге слово тут не підходить, краще, сказати „ліплить“. Після слова поклали слухачка здивовано подивилась на мене й запитала кого поклали (спать чи що?). Розмова могла-б вийти за межі комплексу і я швидко пояснив, що це означає „збудували“, а запитання мені було вже дано такі: хіба-ж кладуть як не стоїть щось, як стоїть — кладуть, а жертка-ж у нас не покладена, а вісять на мотузочках біля печі — одна мотузочка повз стіни й друга біля сволака, то якби од ліса та до хліва покласти, одним кінцем на лісу, а другим отуди за присішок застромити (колись мати як конопці літом тіпала, то клала таким чином жертку й до неї ставила горстки конопель, щоб сохли проти сонця, а дочка їй „помагала“). Слова „всілякої“ — незрозуміла слухачка. Чи не краще було-б це слово замінити „різної“, або „всюкої“. Питає також що таке „шквіра“. Це напевно шкіра померзла на волі та ще хто змерз? краще й це слово замінити морозом, завірюхою, хуртовиною, або якось ще инакше. „Поласувати“? — питає: „кого“. Краще було-б замінити словом з повнішим закінченням „сь“.

Такі зауваження споживача книжки. Гадаю, що цих зауважень було-б більш, коли-б слухач та був сам і читачем. Зміст казки був більш зрозумілим дякуючи тому, що був декілька разів прочитаний мною.

П. Б-ко

Бабель. Рассказы. Издательство „Книгоспілка“. 1925 г. 97 стор. Переклад єврейською мовою з російської Д. Фельдмана.

У цій невеликій збірці вміщено 9 нарисів. Частина з них із побуту Молдаванки, а решта з циклу „Конармія“.

Порівнюючи, за короткий час, творчість Бабеля звернула на себе увагу деякими своїми властивостями.

Бабель, кращі рядки своєї творчості присвятив Конармії та Одеській молдаванці, таким чином, відразу став письменником широких мас, і цілком витіснив відомого, талановитого письменника Молдаванки — Семена Юшкевича.

Наслідування Юшкевичу почувається в кожному рядкові творів Бабеля. Шляхи й форми творчості цих письменників між собою дуже спільні. Бабель так само, як і Семен Юшкевич, поверхово торкається життя Молдаванки, ненамагаючись глибше придивитись до її побуту.

Якби чужоземець прочитав твори Семена Юшкевича або Бабеля, то він зробив би висновок, що Молдаванка найжахливіший куток нашого Союзу.

В уяві читача малюється вулиця з проститутками, злодіями, нальотчиками шахраями, фармазонщиками й т. п.

Любка Козак видаватиметься жахливим звірем, що перед ним тримтять сильніші чоловіки, а Бенья Крих — царем Молдаванки, в повному розумінні цього слова, що мидує й карає на смерть, як йому забачнеться.

Юшкевич, буржуазний ліберал, що заплутався в класових протиріччях. Він ненавидить ясно-освітлені вулиці міста, що гублять молодих дівчат та виховують злодіїв і грабіжників.

Він боїться аналізувати глибше Молдаванку, щоб часом не спіткати силу, що загрожує добробуту Дерibasовської — пролетаріят. Юшкевич воліє бачити розпунтика в циліндрі, що купує незайманість у викинутої на вулицю дівчини, та Хаїма — злодія, але не викривати класову істотність Хаїма та пана в циліндрі.

Бабель, наслідуючи Юшкевичу бачить також облудну і злочинну Молдаванку. Він не бачить бази майбутньої Червоної гвардії, зникли з його поля зору фабричні робітники й робітниця, творці майбутньої Жовтневої революції, не бачить Бабель Молдаванку в запіллі, сіонізм, що скаженів і „бунд“а, що причаївся. Нарешті, Бабель зовсім не помічає відношень і панування єврея-купця та фабриканта над єврейською Молдаванкою.

Немає класової перспективи й глибини, Бабель як і Юшкевич поверхово торкається дахів Госпитальної та Костецької. Це споріднює цих письменників.

Бабель безперечно талановитий. Його поверховий зір все таки помічає дуже багато. Він не обминає забутого Фроїма Грага, що запрягається разом зі своїми карими кіньми до тяжкої биндюги й робить за все життя один рейс: Молдаванка — Порт. Він правдиво малює доньку биндюжника Баску та героя „Короля“ Бешю Крика.

Бабель реаліст, що не терпить мудрствования, його типи всі живі, і по цей день живуть на Болгарській, Госпитальній, Прохоровській та Глухій вулицях. Фарби у Бабеля яскраві, але не різкі й безумовно природні.

Семен Юшкевич — філософ на шкоду художній і побутовій правді. У нього євреї навіть діти філософи. Дитині, що вмирає від сухот, Юшкевич вкладає в уста глибокодумну фразу: „А про це треба міцно, міцно подумати“.

Реальність Бабеля є безперечною перевагою над Юшкевичем.

У нарисах „Конармія“ ми спостерігаємо ту поверховість, а в деяких випадках навіть неправду. Конарміїці, що їх малює Бабель, усі вбивці, („Верестечко“ — козак Кудря), святотатці („у свят. Валента“, „Афоня“ і інші), грабіжники („Жизнеописание Павличенко Матвея Радяного — Павличенко), садисти-мучителі („Івани“ — Іван Коротков) і т. п.

Бабель бачить роздратованих звірів, що зірвалися з ланцюга без пам'яті, скаженіло борються й загивають. Письменник нам не розповідає чому ці козаки чи окремі з них, були так розлютовані й озлоблені проти поміщиків, чому вони руйнують чуже майно й святині.

В освітленні Бабеля не донські батраки воюють з польськими панами, а грабіжники й убивці. Козаки чинять зло старим євреям та „славним“ ксьондзам („у святого Валента“).

Мимоволі виникає питання: що - ж дізнається чужоземець, про нашу Червону армію, читаючи Бабеля, більше ніж сторінки „Руля“? — Гадаю що ні.

Бабель — талант, що ще не досить просяк пролетарським духом. Майбутнє покаже чи з цього письменника ми будемо мати пролетарського творця, чи... просто письменника.

Декілька слів про переклад.

Перекладач Д. Фельдман виявив максимум умінь майстерності та літературних здібностей. Переклад збірки зроблено без дефектів. Добірنا єврейська народна мова, народні звороти, наприклад:

„וואס איז דאס פאר א שוין“

і т. п. все робить збірку приступною навіть для малопідготованих єврейських читачів.

В майбутньому, перекладачу слід обминати німецькі слова, замінюючи їх на широковживані старо-єврейські слова. Зовсім не слід вживати російських слів, що не ввійшли в єврейську мову.

Фраза:

ער פארמאגט קארע פערד, נאר פראמיט נעשאמע אין שווארצע פון קארן קאליר פון זיינע פערד.

безперечно губить, від вживання старослав'янського слова „Карий“ що не ввійшло до живої народної мови.

Книжку видано добре. За негативне слід вважати високу ціну книжки — 50 коп.

Олександр Поповський

Друкарські помилки в статті „Сучасний атомізм“ (Черв. Шлях 6-7)

Сторінка:	Рядок:	Надруковано:	Має бути:
194	17 зверху	(з)	(с)
194	9 знизу	прибавка	привабна
196	під Мал. 1	Різноділ	Розподіл
196	під Мал. 2	що - півхвилини	що — півхвилини
196	1 знизу	273°	— 273°
197	18 зверху	Грам 7 молекули	Грам-молекули
198	7	злютованим	залютованим
198	під Мал. 3	проміння	проміння
198	4 знизу	швидкості в	швидкості в
198	3	заряду	заряду е
199	10 зверху	незвичайне	не звичайне
200	20	неодинокого	поодинокого
200	20 знизу	проміннями	проміннями
200	5	(HCL)	(HCl)
200	3	(C)	(Cl)
200	3	HC	HCl
204	3 зверху	(3, 4, 5,...)	(к = 3, 4, 5,...)
204	6	(2, 3, 4,...)	(к = 2, 3, 4,...)
204	7	(4, 5, 6,...)	(к = 4, 5, 6,...)
204	9	$\frac{\text{см.}}{\text{сек}}$	$\frac{\text{см.}}{\text{сек}}, \text{ а}$
204	10	169677,691	к = 109677,691
204	14	$\frac{n}{c} = k \left(\frac{1}{k^2} - \frac{1}{k^2} \right)$	$\frac{n}{c} = k \left(\frac{1}{i^2} - \frac{1}{k^2} \right)$
		(к = i × 1 7 i × 2 7 ...)	(к = i 7, i + 2, ...)
206	13	Δ	V
206	16 знизу	7 - проміні	V - проміні
206	15	Вільсонову методу та	Вільсонова метода дає
207	6 знизу	було	буде
209	12 зверху	Bin	Vin
213	20 знизу і далі	(Zi)	(Li)
214	2 зверху	7.8 електронів;	7. 8 електронів
217	12	робота віддалювати	робота видалення
221	21 знизу	нижче <i>через неправильну верстку змінити на вище</i>	

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОГО СТРАХУВАННЯ (УКРДЕРЖСТРАХ)

ЗАСТРАХУВАТИ СВОЄ ЖИТТЯ

:: В ДЕРЖСТРАСІ СЛІД ::

КОЖНОМУ ГРОМАДЯНИНОВІ

ОСОБИСТЕ СТРАХУВАННЯ — ЦЕ СХОРОНЕННЯ
КОШТІВ НА СТАРІСТЬ. І РАЗОМ З ЦИМ ЗАБЕЗПЕ-
ЧЕННЯ СІМ'Ї НА ВИПАДОК СМЕРТИ КОРМИТЕЛЯ
АБО ВТРАТИ НИМ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ВІД ЯКО-
ГОСЬ НЕЩАСЛИВОГО ВИПАДКУ

РОБІТНИКАМ, СЛУЖБОВЦЯМ, КУСТАРЯМ,
ЧЛЕНАМ ЖИТЛОВИХ КООПЕРАТИВІВ
ДАЮТЬСЯ ОСОБЛИВІ ПІЛЬГИ

КОЖНИЙ ГОСПОДАРНИК ПОВИНЕН ЗАСТРАХУ-
ВАТИ СВОЄ МАЙНО ТА КОШТОВНІСТЬ ПО ГА-
РАНТІЙНОМУ СТРАХУВАННЮ

ГАРАНТІЙНЕ СТРАХУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧУЄ ВІД
ЗБИТКІВ НАНЕСЕНИХ РОБІТНИКАМИ ТА СЛУЖ-
БОВЦЯМИ В ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОНАНИМИ НИМИ ПРАЦІ
ПО ПРИЙОМУ, ПЕРЕХОВУВАННЮ, ВИДАЧІ, ТРАНС-
ПОРТУВАННЮ ТА ОБОРОНИ МАЙНА

ЗБИТКИ ПОВЕРТАЮТЬСЯ В РОЗМІРІ
100 ВІДСОТКІВ СТРАХОВОЇ СУМИ

ДЕРЖАВНИМ, КООПЕРАТИВНИМ УСТАНОВАМ
ДАЮТЬСЯ ЗНИЖКИ

СТРАХУВАННЯ ПРОВАДИТЬСЯ В ПРАВЛІННІ ПО ВСІХ
ОКРУГОВИХ КОНТОРАХ УКРДЕРЖСТРАХУ

ПРАВЛІННЯ: м. ХАРКІВ, МАЙДАН ТЕВЕЛЕВА, Ч. 30

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

на 3 місяці — 3 карб. || на 6 місяців — 6 карб. || на 12 місяців — 12 карб.

З ДОСТАВКОЮ

Передплата для Америки — 1 долар 25 центів USA, для Чехії — 1 дол. USA, для решти Європи — 75 центів USA, на місяць з доставкою.

Комплекти місячника за рік 1923 (7 книжок) висилається після одержання 7 карбованців, за рік 1924 (8 книжок) — за 10 карб.

Окреме число в роздрібному продажу 1 карб. 50 коп.

Передплата приймається грішми, при чому дрібні суми можна присилати марками.

Передплачувати можна: в Головній Конторі Періодичних Видань Державного Видавництва України — Харків, площа Р. Люксембург, буд. № 23, у всіх конторах, філіях та представництвах Держвидавву, у всіх поштових конторах, по поштових переводах на адресу Головної Контори, у всіх конторах по прийому передплати, по всіх філіях і агентствах газети „Вісти ВУЦВК“ і у всіх залізничних кіосках контр-агентства друку, по всіх книгарнях Книгоспілки, в усіх конторах та філіях Вид-ва „Робочий Донбасса“, а також у місцевих агентствах Українбанку, де вони є.

Закордонні передплатники мають звертатися до Головної Контори Вид-ва — до Харкова.

Редакція „Червоного Шляху“ залишає за собою право скорочувати статті й робити зміни редакційного характеру.

Рукописи неприйнятих статтів переховуються в Редакції 6 місяців і повертаються лише по присланню марок на пересилку їх рекомендованою бандеролею.

Дрібні рукописи й вірші, неприйняті до друку, зберігаються і з приводу їх Редакція не листується.

Рукописи, на яких не зроблено помітки, вважаються безплатними.

Рукописи мусять бути надруковані на машинці і на одній сторінці аркуша.

Передрук літературного й статейного матеріалу без згоди Редакції забороняється. Хроніку дозволяється використовувати, точно зазначивши джерело.

ЦІНА 1 КРБ. 50 КОП.

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

